

И (АЛБ)

А 45

98

АЛБАН

п о э з и я с и

Л

И (245)

A 45

АЛБАН

ПОЭЗИЯСИ

07

БИБЛИОТЕКА КГПИ

Инв. № 33599.

ЎзССР ДАВЛАТ БАДИИЙ АДАБИЁТ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ—1959

ҲАЛҚ ЭПИК ДОСТОНЛАРИ

ДЪЕРДЪ ЭЛЕЗ АЛИЯ

Дьердь Элез Алиядан ботирроқ ким бор!
Тўққиз йилдир, жароҳатнинг азобин тортар.
Сингилчаси тун-кун унга ҳамдаму дилдор,
Ярасини соф сув билан ювару артар;
Ювар уни иссиқ-иссиқ кўз ёши билан,
Қонларини қуритади ўз сочи билан;
Онасининг рўмоли-ла боғлар ярасин,
Акасига бериб турар ота либосин;
Қиличини ёстуғининг тагига қўяр.
Сингил унинг ярасини ювар ва артар,
Шунда ака унутади оғриқ аламин;
Ачинади ака кўриб синглининг ғамин.

Бу орада юртга довруқ бўлди бир хабар.
Бир аждаҳо келган эмиш денгиз ортидан,
Ўзи одам, аммо ёвуз, ҳунари зарар.
Ўлпон, хирож сўрабди у мардлар юртидан;
Жон бошига биттадан қўй сўрабди золим,
Биттадан қиз берсин эмиш ҳар бир хонадон,
Кесилсинмиш ҳар кун битта ботирнинг боши,
Ҳар ҳафтада битта қишлоқ ёндирилсинмиш,

Дьердга ҳам етиб келди солиқ навбати,
Кўз ёшлари ювди унинг ёноқларини:
Наҳотки ўз хонадонин қўяр уятга!

Акасининг кўкрагига кўз ёши тўкиб,
Сочларини юлиб йиғлар марднинг синглиси;
— Ажал олса бўлмайдими сен билан мени!
Ота-онам арғувоннинг тубида ётар;
Тўққиз йилдир, тўшагига михланган акам!
Мен, синглиси бораманми аждар комига!
Авлодимиз ҳақоратга қолгандан кўра,
Миnor янчса бўлмайдими сен билан мени,
Кошки эди тош қабрга айланса бу уй!

Бу сўзлардан пора бўлди йигитнинг қалби,
Синглисига маъюс-маъюс боқди кўзлари,
Икки ирмоқ оқиб тушди чаккаларидан.
Чол-минорга қараб туриб, бундай сўзлади:
— Майли, менинг уйим ёниб, кулга айлансин,
Деворлардан томга қадар пўпанак боссин!
Майли, уни макон этсин илон-чаёнлар!
Ана, ёмғир томни тешиб, қуя бошлади!

— Йўқ, акажон, — деди сингил, унга жавобан, —
Бетобликдан билмаяпсан айтган сўзингни!
Ҳаво очиқ, ёғаётган ёмғир эмас, йўқ,
У кўзингнинг ирмоқ-ирмоқ ёши, акажон!

Дьердь шунда синглисига узатди қўлин,
Силаб қўйди унинг тундай қаро кокилин,
Кулиб боқди меҳр тўла кўзлари билан,
Хурсанд қилди кўп мулойим сўзлари билан:

— Худо ҳақи, йиғламагил, азизим, синглим!
Юрагимни тилка-пора қилганинг басдир.
Тўққиз йилки, чириб ётар бечора таним,
Қорақайин дарахтининг титроқ баргидай;
Аканг Дьердь беоромдир, дардман, бекасдир.
Нечун кўз ёш? Қийналдингни озиқ-овқатдан?
Кияй десанг кийиминг йўқ—шунга зормисан?
Ёки, биров сўзи билан хафа қилдими?
Ёки, оғир юкми сенга ярадор аканг?
Ёки, кўнглинг бир ёстиқдош тилаб қолдими?

Кафти билан акасининг манглайин силаб,
Хўп яхши гап айтди унга жонажон сингил:
— Қорақайин шохи каби букилмас ака!
Беморликдан қулоқларинг битганми дейман!
Хаёлимга келган бўлса ёстиқдош фикри,
Майли, мени тириклайин ерга кўмсинлар!
Кияй десам кийим-кечак менга муҳайё,
Болаликдан ота-онам сен бўлиб қолдинг.
Акажоним, сенга қаттиқ ботмасин сўзим,
Очиб айтай кўнглимдаги пинхон дардимни:
Тўққиз йилки, жароҳатинг азоб беради,
Тушагиндан эшиккача борсанг кошкийди!
Синглинг аждар дўзохига боргандан кўра,
Кошки эди малҳам бўлса мудҳиш дардинга;

Тушагидан азод турди шунда паҳлавон:
— Бас,—деди у.—Тулпоримни эгарла, синглим!
Етаклаб бор уни тўғри шаҳар ичига,
У ерда бор бир темирчи—тутинган акам,
„Дьердь салом йўллади!“—де, ўша акамга,
Тулпоримга темир тақа тобласин дарҳол,

Пўлат михлар билан қоқсин ўша тақани;
Шунда жангга киражакман аждаҳо билан!
Қайтаргудек бўлса агар сўзимни акам,
Сен тақачи дўстимга бор, мендан салом айт,
Ўша ёрдам беражакдир сен билан менга.

Катта шаҳар гузарига йўл олди қизча,
Акасининг акасига рўбару келди.
— Амакижон, салом сизга, худо ёр бўлсин!
— Раҳмат сенга, олислардан келган қизалоқ!
— Дьердь сизга сўров билан юборди мени,
Унга бир-бир айтгил деди ушбу сўзларни:
„Тулпоримга темир тақа тобласин дарҳол,
Пўлат михлар билан қоқсин ўша тақани,
Шунда жангга киражакман аждаҳо билан!“

Нобоп бир гап қилди шунда тутинган ака:
— Кўзларингни совға қилсанг менга, нозанин,
Мен акангнинг зафарига ёрдам бераман,
Шамол каби учқур бўлар унинг тулпори!

Ғазабли қиз бу сўзларга жавоб қайтарди:
— Ёмон сўзни айтган тилинг қуриб-чирисин!
Тўққиз йилдир, тулпоримиз турар тақасиз,
Мен акам деб келган эдим сенинг уйингга,
Янглишибман, ноинсофнинг уйи экан бу!
Ер тагида чириб битган қариндошларга,
Дард азобин тортаётган Дьердь акамга
Умрим бўйи фидойидир менинг кўзларим!

Ташлаб кетди у тутинган акани буткул,
Тақачи дўст дўконига борди-ю деди;

— Такачи дўст, сенга Дьёрдь салом йўллади,
Унга бир-бир айтгил деди ушбу сўзларни:
„Мен эртага аждар билан жангга кираман,
Тулпоримга темир тақа тобласин дарҳол,
Пўлат михлар билан қоқсин ўша тақани!“

Ўз дўстининг мардлигидан беҳад шод уста
Темир тақа тоблаб, қоқди пўлат мих билан.

Қиз уйига етиб келди кун ботар чоғи,
Арғувоннинг ёнбошида кутарди ака.

Дьёрдь Элез Алиядан эшитинг энди:
Аждаҳога салом йўллаб шундай сўз деди:
— Эртагаёқ олишамиз, чиққил майдонга!
Уйда сенга берадиган қизимиз ҳам йўқ,
Қўйларимиз ўзимизга емишга керак!
Синглим тун-кун даволади менинг ярамни,
Бегонага чўриликка бермайман уни!

Тонгда тоғлар чулғанганда оппоқ шуўлага.
Кенг майдонда икки жангчи юзма-юз кяди.
Жангдан аввал бир-бирига отар аччиқ сўз:
— Дьёрдь, мени бу майдонга чақирмоқ учун,
Қоп-қоронғи гўрдан чиқиб келдингми дейман?

Боплаб жавоб қилди шунда душманга ботир:
— Топдинг, денгиз нарёғидан келган аждаҳо,
Тўққиз йилдир, борар эди гўр томон йўлим,
Ярим йўлдан қайтишимга сен сабабчисан,—
Жанг қилмасдан, сингилчамни истаб қолибсан,
Сўрамасдан, қўйларимга сен чанг солибсан.

Бу майдонга келишимдан мақсадим шуки,
Боболарнинг урушини англай сенга:
„Душман аввал қуролнинг кучини кўрсин,
Агар енгса, майли, кирсин уйингга босиб“.
Шу сабабдан, чиранмагил жанг қилмай туриб,
Сингилчамни беҳудага орзу қилмагил.
Сен Дьердга қасд қилибсан, бахтинг кетибди,
Сен бу ишни хом ўйлабсан, умринг битибди.

Отлар учди, еру кўкни қоплади тўзон,
Дьердь томон чўқмор отди аждаҳо шу он.
Дьердь отин тиззалари эгилди шунда,
Виз этди-ю, ёнлаб ўтди ботпрни чўқмор.
Ерни ўйиб, ўпу икки газ кирди чўқмор,—
Ўн икки газ юқорига кўтарилди чанг.
Мард Дьердга навбат келди, отишла фаранг.
У мўлжални пухта олиб, чўқморни отди,
Чўқмор елдай учиб бориб, аждаҳга ботди.
Бу зарбадан бутун замин ларзага келди,
Ана шунда қилчини қинидан олиб,
Ботир кесди аждаҳонинг ғўдир бошини —
Ва душманининг оёғидан азод кўтариб,
Оти билан қўшиб жарга итқитди уни.
Ёв қонидан қоп-қорайди шиша каби сой,
Юртда уч йил сасиб ётди ифлосланган жар.

Шунда ботир етиб келиб уйига, дарҳол
Таклиф қилди барча дўсту ёронларини.
— Тингланг, дўстлар, мен сизларга сўз
айтмоқчиман!
Шу бугундан меннинг уйим сизнинг уйингиз,
Топган-тутган бор-бисотим сизники бўлсин,

Боғи-роғим, уй-рўзғорим сизники бўлсин,
Фақат синглим мендан кейин етим қолмасин!

Шу дам марднинг қадди-басти ростланди бирдан.
Жондан азиз синглисини бағрига босди,
Аммо икки қалб уришдан тўхтади ногоҳ,
Ака-сингил гавдалари қулади ерга!
Шундан гўзал ўлим борми, айтинг, дунёда!

Уввос солиб, фарёд чекди дўсту ёронлар,
Икковига қазидилар кенггина бир гўр,
Ака-сингил ўша ерда қолди ёнма-ён.
Марҳумларни унутмасин дея одамлар
Қабр устига тикладилар ёдгорлик тоши!
Бош томонга ўтқаздилар ниҳол-арғувон.
Токи, қушлар шу дарахтга қўниб, куйласин...
Адир узра яшнаб қолди навқирон эман,
Уни кўриб учиб келди тоғдан какку қуш
Ва кўрдикки ёш арғувон қуриб қолибди.
Кечагина обод бўлган уй буткул бўм-бўш,
Тош минор ҳам қулаб ётар парча-ю парча.

Какку уйнинг дарчасига қўниб олди-да,
Бир сўз деди, йўлчи кўриб шаҳар йўлида:
— Йўлчи, йўлчи, модомики қўшиқ айтибсан,
Уни энди тўхтата қол ана шу ерда!
Йиғлар бўлсанг — яна, яна қаттиқроқ йиғла!
Мен тоғлардан, далалардан учиб ўтганман,
Қанча-қанча уй устида қўшиқ айтганман,
Аммо мардлик, ботирликда жаҳонда танҳо
Дьердь Элез Алиядек йигит кўрмадим!

МУЙОНИНГ КУЧИ

Муйони ота-она сотган чоғида
Хали мўйлов чиқмаган, жуда ёш эди.
Чўпон бўлиб тўрага, боқиб сугирлар,
Юрган ери тоғ бағри, харсанг тош эди.
Хар кун ҳайдаб ўша ёт тўра подасин,
Даралар ичра топар йўлнинг сарасин.
Кун қизиган чоғларда қоя тагида
Ҳовучлаб булоқ сувин ичар гоҳида.
Бир сафар бахтсизлик рўй берди унга:
Кечаси подалари қочди ҳар ёнга.
Юраги дов бермасдан уйга қайтишга,
Мажбур бўлди бу кеча йўлда ётишга.
Бирдан эшитди — гўдак саси келарди,
Оддий сасмас — йиғиндир: қалбни тиларди.
Боқди Муйо — ёнма-ён турарди бешик,
Икки бола ётарди ёшга чўмилиб.
Тебратиб, Муйо аста бошлади алла,
Мақсади — овунтирмоқ эди шу палла.
Чақалоқлар овуниб уйқуга кетди.
Муйонинг қаршисида худди шу маҳал
Қўққисдан пайдо бўлди иккита гўзал.

— Сен кимсан, йигитча, — деб сўрди Муйодан, —
 Қандай қилиб бу ерга келдинг ва қайдан?
 — Мен тўра сигирларин боқиб юраман,
 Жойим — тоғ ва водийдир, шунда тураман.
 Лекин менга юз берди шундай бир бало,
 Молларим тарқаб кетиб, қолмади пода.
 Шунинг-чун тош ёнида, йўлда бу кеча
 Уйсиз қолган кишидай ётгандим пича.
 Эшитдим мунгли бир сас, — кимдир йиғлайди,
 Одамнинг юрак бағрин эзиб-тиғлайди.
 Боқдим: бешикда ётар икки чақалоқ,
 Дилим ачиди шунда, келдим яқинроқ.
 Аллалаб болаларни, овунтирдим тез,
 О, сиз юлдуздай гўзал, айтинг, кимларсиз?
 — Бизлар пари, подачи, ҳар ерда тайёр,
 Инсонга ёрдам бериш сдатимиз бор.
 Овутибсан бизларнинг чақалоқларни,
 Айт кўнглингда борини, айт тилакларни.
 Хоҳлайсанми енгилмас кучга тўлишни?
 Курашларда зафарга эга бўлишни?
 Айт-чи, сенга керакми, олтин ва гавҳар?
 Ажойиб донишмандлик, моҳирлик, ҳунар?
 Тортинма, айтгин бизга — не истагинг бор?
 Не истасанг, подачи, бўлади тайёр.
 Шунда Муйо ўйланиб, берди жавобин:
 — Ҳар кун ёвуз ниятли қўшни чўпонлар
 Менга қарши қўзғотар фисқу фасодлар.
 Шуларнинг адабини бир берсам эди...
 Шунда парининг бири бирига деди:
 — Бер кўксингдан оппоқ сут, у қониб ичсин!
 Кўксин тутди пари қиз, Муйо шу замон
 Уч қултум сутни ичиб қоникди чунон.

Бирдан сизди ўзида сирли улуғ куч,
Тоғни толқон қилгудек белда тўлиқ куч.
Қаршисида турарди каттакон қоя,
Парилар дер Муйоға: — Қани, кўтар-чи.
Икки қўллаб ушлади қояни Муйо,
Бир силкиди зарб билан ва сал силжитди, —
Тизгача кўтаролмай, дармони битди...
Шунда парининг бири бирига деди:
— Бер сутингдан, яна у бир тўйиб ичсин!
Йигит тағин парининг сутидан ичди.
Улкан оғир қояни яна силкитиб,
Бир кучанди, кўтарди тиззасигача;
Шу пайтдаёқ яна қўйди жойига.
— Жуда соз, — деди пари дўсти парига, —
Аммо яна бергин, у, сутингдан ичсин!
Тағин пари кўксидан сут ичди Муйо,
Аввалгидан ҳам кўпроқ куч сизди гўё.
Силжитиб улкан оғир қояни яна
Даст кўтарди белидан юқори, мана!
Буни кўриб парилар бўлишди ҳайрон
Ва парига пари дер, тиллари бийрон:
— Бер кўксингдан яна сут, қил уни меҳмон!
Тағин пари кўксидан сут ичди чўпон.
Ичди-ю, ўзин беҳад кучлироқ сизди,
Бир кучки, бундайи ҳеч бўлмаган эди.
Икки қўллаб қояни ушларкан Муйо,
Шу чоқ узиб еридан бир тугун каби
Девқомат елкасига ташлади Муйо.
Шунда парининг бири бирига деди:
— Энди унга яна сут бермаслик керак,
Мабодо ичса борми ҳаттоки андак,
Ерни тамом кўтариб ташлар шиддаткор.

Парилар Муёо билан ўтириб қатор—
Суҳбатлашар, кўкдан ой кулиб боқарди.
Қоянинг ҳам сояси маънос ётарди...
— Истагимиз, бизга сен бўлгин укажон,
Ҳар дам биз билан юргин, мард-ботир Муёо.
Нима жавоб б расан, сўзла, тортинма!
— Фақат менинг тилагим, парилар, сиздан,
Бало келса қўл чўзинг ёрдамга тездан!
Шунда бирдан тун ўтиб, оппоқ тонг отди,
Муёо кўзларин очиб, атрофга боқди:
Сал нарида ўзининг подасин кўрди,
Суғориш-чун подани Ютбинга сурди.
Ютбинда, ажаб кўм-кўк дала қўйнида
Йиғилганди Муйонинг барча йўлдоши,
Ҳаммаси ҳам чўпондир, унинг тенгдоши.
Ўйнида улар доғм устуи бўларди.
Енгиб Муйони ҳар чоқ, завққа тўларди,
Завққа тўларди, ҳатто изза қиларди.
Бугун Муёо уларга ўз ҳунарини
Кўрсатмоқ бўлди.— кимда кучнинг борини!
Бир қўллаб узиб олди ердан зўр харсанг,
Ёнғоқдай отди уни осмонга қараб:
Қани энди кулса-чи зўрлар шу маҳал!
Агар туртса бармоқ-ла Муёо энг зўрин,—
Йиқиларди туролмай ҳатто оёқда.
Шу кундан бошлаб Муёо тўра уйини
Ташлаб кетди, эсидан чиқди тамоман.
Жонажон онасига у қилиб таъзим,
Меҳнат, кураш йўлига кирди қаҳрамон.
Шу кундан бошлаб қилич тушмас қўлидан,
Қандай жангга кирмасин— ботир ҳар сафар
Тору мор қилиб ёвин, қозонар зафар.

ТЯФАНАК ҚИЗИ

Узоқ умр кўрди дунёда
Тяфанақ деган бир албан.
Пешонага сиғмай ўғиллар,
Ёлғиз қизи қолди ёнида.
Чолга нома йўллапти бир кун
Улкан денгиз — сув жодугари —
Чақирипти яккама-якка
Қонли тўқнаш — беомон жангга!
Чол ўтириб, хатни ўқийди,
Қоғоз узра томар ёшлари.
Қизи ҳайрон, чолдан сўрайди:
— Не ўқийсан, не ҳол, отажон?
Нега бунча йиғлайсан аччиқ?
Худо ҳаққи, айтиб бер менга!
— Худо сени асрасин, қизим,
Қайғум чексиз, қайғум беомон:
Жоду менга нома йўллапти,
Курашмоқчи яккама-якка—
Чол отангни жангга чорлапти!
Мен — қартайган, бемадор бир чол
У дев билан қилармишман жанг!

— Отажоним, ташвишланма кўп,
 Вақти келар — зафар ҳам келар.
 Бор, ўзингга ёрдамчи излаб,
 Ютбин элин аёнларига.—
 Вақти келди — зафар келурми?
 Чол сафарга кўрди ҳозирлик,
 Тонгда Ютбин сари жўнади.
 Ютбин элин номдорларига
 Салом берди бошини эгиб;
 Қайғусини қилди тез баён:
 — Тенгсиз жангга мени чақирди
 Курашмоқ-чун яккама-якка
 Денгизли у ёвуз жодугар.
 Мен қартайдим, э азаматлар,
 Ёрдам беринг мадорсиз чолга.—
 У аёнлар сукут сақлашди
 Чол кўзига қаролмадилар,
 Чол уларга пул ҳам узатди,
 Лекин улар кўнишмади ҳеч.
 Сўнг чол ғамгин миниб отига
 Ўз уйига равона бўлар.
 Яқинлашгач бечора бу чол,
 Пешвоз чиқиб қизи сўрайди:
 — Аёнларни кўрдингми, ота?
 — Кўришга-ку кўрдим, қизгинам,
 Менинг пулим нима уларга;
 Ҳеч ким менинг учун у ёвуз
 Жодугар-ла зўр жанг қилишни
 Истамади, қайтдим йўлимга.
 — Ёнма, ота, қайғурма ортиқ,
 Мен бораман у тенгсиз жангга,
 Ўғлинг ўрнин босаман ўзим.

— Худо сени асрасин, қизим,
Ахир икки ҳафтадан кейин
Сени олиб кетар-ку куёв,
Қандай қилиб борасан мен-чун
У беомон қонли курашга?
Бошгинангни узиб жодугар,
Ёш жонингни қилмасин хароб,
Қайғу ҳамда бебахтлик, қизим,
Юрагимни этмасин кабоб.
Ўзим олай қилични қўлга,
Ўлсам — катта ташвиш ҳам эмас!
Қиз отани тингламади ҳеч,
Чол қўлидан олди қуролни,
Сартарошга борди кийиниб,
Чилвир сочин қирқтирди-да, у —
Ёш ўғлондек сочни таради.
Чол бечора боқар, не қилсин?
Сўнгра қизга қилди насиҳат:
— Водий бўйлаб борганингда сен
Каттакон бир қишлоқ кўрасан,
Унда уй бор, уч ҳовли нари—
Яшар бизнинг бўлғуси куёв.
Эҳтиёт бўл, шу уйга кирма,
Тунашни ҳам ўйлама бунда!

Мана, отин эгар-жабдуқлаб,
Қиз водийда борар югуриб.
Кафт соябон қилиб, олисга
Боқар, кўрар куёв уйини.
Қиз худога сиғиниб, ўйлар:
„Бир кеча шу уйда тунайман“.
Тақирлатар куёв эшигин,

Бор овоз-ла чақирар, бирдан
 Куёв чиқар қиз қаршисига.
 — Келган бу қандай йигит ўзи?
 — Меҳмон керак эмасми, оға?
 — Меҳмон бўлса — марҳамат, қани...—
 Отни боғлаб отхонасига
 Уйга бошлар йигит меҳмонни,
 Ширин кофе тайёрлар дарҳол..
 Мезбон лутфу эҳтиром билан
 Узатади қизга пиёла.
 Кўзларини узмай меҳмондан,
 Юзларидан ўқир нафислик.
 Ҳатто ичган кофеси унинг
 Кўринарди нақ томоғидан.
 Мезбон қолар ажиб ҳайратда:
 „Бу қандай иш, тавба, қандай ҳол?“
 Онасига борар ёш ўғлон:
 — Хоҳ ишонинг, хоҳ йўқ, онажон,
 Париларга ўхшар меҳмоним—
 Юзлари оқ, бир момақаймоқ,
 Томоғидан кўринар кофе..
 — Ўғлим Али, наҳотки бизнинг
 Уйимизга кирипти аёл?
 Уни синаб кўргил, ўғлоним;
 Сўра ундан, най чалиб берсин,
 Ундан кейин, бир ўйин ўйна
 Эрлик шижоатин кўрайлик..
 Еб-ичишди бамайлихотир,
 Таомдан сўнг аста сўради:
 — Номинг нима, айт, азиз меҳмон?
 — Мени Ўмер деб аташ керак,—
 Табассум-ла у жавоб берар.

— Мана бу най, бир чалиб бергил. —
Қўллари-ла босиб пардани,
Меҳмон чалар найни ўхшатиб,
Туни билан тингласанг арзир;
Ляхутада ўйнаб берар у,
Бундай уста ҳеч қаерда йўқ,
Ўрмондаги қушлар каби соз
Куйлар жўшиб уларга меҳмон.
Пол устида, йўл-йўл шолчада
Али ва қиз тинмай ўйнашар;
Ютқизади Али уч марта,
Уч мартаба меҳмон ютади.
Али яна таажжубланар,
Онасига борар у қайта:
— Уч бор ўйин қилдик иккимиз,
Уч марта ҳам у ютди мени.
Най чалишда, ляхутада ҳам
Чевар экан, кўп соз, тенги йўқ.
Қани энди ўмер мен билан
Ўртоқ бўлса, — яхши бўларди. —
Она боқар ўғлига кулиб,
Рухсат этар илтифот билан:
— Тунда бирга ётинг сиз икков,
Агар меҳмон эркак бўлмаса,
Кўзларига келмайди уйқу... —

Улар бирга борар ётоққа,
Тушакка ҳам бирга ётарлар.
Қиз тун бўйи ҳеч қимирламай,
Азонгача дим қотиб ухлар. —
Йигит эса мижжа қоқмасдан,
Меҳмонини кузатиб чиқар.

Эрта тонгда Али турар-да
Онасига борар у яна:
— Туни билан ўлган ўликдай,
Меҳмонимиз ухлади, она...
Она яна ўғилга айтар:
— Боргин, Али, бугун бозорга,
Сотиб олгин чўпон найини
Ҳамда олгин битта олтин чарх.
Чарх ва ўша найини ташлаб қўй
Ётоғимиз остонасига:
Меҳмонимиз қиз бўлса агар,
Чархни аввал олади ердан.
Йигит чопиб борар бозорга,
Сотиб олиб най билан бир чарх,
Ташлар ётоқ остонасига.
Қиз кийиниб ётоқдан чиқар,
Кўзи тушар ердаги чархга
Ва оёқ-ла итариб қўйиб,
Чўпон найин олади қўлга,—
Ҳийла мана ҳеч иш бермади!
Улар ичар ширин кофени,
Осойишта суҳбат қилишар:
— Менга ошна, ажралмас дўст бўл,—
Дейди Али азият меҳмонга.
— Беомон жанг қилмоғим керак,
Жоду сари жўнайман бугун.
Жангда қурбон бўлинса агар,
Бу дўстликдан нима ҳам фойда?
Ёлғиз эгам ўзи билади.
Бу курашда кимнинг енгилсин.
Агар қайтсам соғ ва саломат
Даргоҳингда буларман меҳмон.

Қўл қисишиб хайрлашишди
Меҳмон билан мезбон шу фурсат:
Гижинглаган тулпорин миниб
Қиз жўнади беомон жангга.
Кенг сайхонлик бўлар намоён,
Шунда бўлар балки тўқнашув.
Тяфанакнинг қизи сесканар —
Пайдо бўлар шу дам жодугар.
— Сен ўласан, эй ёш, тирмизак!—
Жоду ҳайбат билан бақирар.—
Уятмасми — ўша чол отанг
Она сути оғзидан келмай
Зўрға юрган сени йўллабди,
Ҳозир бурда-бурда қиламан:
— Ботир дўқни тингламас ҳеч вақт,—
Шундай жавоб қилар унга қиз.—
Қани энди ишни бошлайлик!
Бирдан отлар қуш каби келиб,
Бир-бирига урар кўксини.
— Олдинга юр, эй сен, тирмизак,
Қувиб бориб тутиб оламан!
Шамол каби учишди улар,
Найзаларни отишди эпчил,—
Қизни асло тута олмади!
Сўнгра қилич билан жанг кетди:
Қиз қулочлаб бир қилич солди —
Учиб кетди жоду қиличи!
Яна урди қилични унга—
Жоду бирдан қулади тоғдай!
Қиз бир сакраб отидан тушди,
Жодугарнинг бўйнига чиқиб,
Бор кучи-ла қиличин солди,

Лекин жоду боши узилмай, —
Борган сари шишиб борарди.
— Нега хомуш турасан, тентак! —
Дер Тяфанақ қизи отига. —
Эгарланиб, кўмир арава
Тортмайсан-ку ахир тагимда!
Эртагаёқ сотаман, нимжон,
Бўйинтуруқ солишар сенга...
Тулпор бирдан қулоқлари динг,
Тинглар экан бўйинтуруқни —
Итоат-ла тиз чўқар қизга,
Ўлган жоду қўлидан тутиб,
Қиз ўнгарар уни отига
Ва ўзи ҳам эгарга чиқар.
Сўнг, ям-яшил улкан водийда
Чопиб кетар, борар шу оқшом
Уч қабатли куёв уйига,
Куёви-ла у кофе ичар,
Тинч-осуда суҳбатлашурлар,
Яна улар ўйнашар ўйин.
Бир-бирининг кучин синашар.
Эрта билан отланар йўлга
Тяфанақнинг баҳодир қизи.
— Мунча эрта кетяпсан, Ўмер,
Ахир, шошма, ошна бўлайлик.
— Худо ҳаққи, тингла сўзимни,
Пул олмаган эдим ёнимга, —
Ҳафта ўтмай, яна сен билан
Учрашамиз бунда, азизим.
Мен тўйингга келаман, шунда
Биз бўламиз жондош, қадрдон.
Али рози бўлди ноилож.

Меҳмонга от келтирди йигит,
Эгар узра ўтирди жонон,
Шамол каби учди уйига.
Ўз қизини кўрар экан чол,
Беҳуш бўлди қувонганидан.
Ютбин элин — қўни-қўшнисин
Зиёфатга чорлади шу кун.
Кунлар ўтди шодлик, базмда,
Шоду хуррам бўлди ошналар.
Лекин ногоҳ тоигда эшикни
Тақирлатди юзтача отлик.
Улар турар отин ўйнатиб,
Улар келин учун келишган,
Чирмандалар чалишар гижбанг,
Қўшиқлар ҳам куйлашар тинмай,
Али йўллар совчиларини...
Мана олиб боришар шодон
Куёв томон гўзал келинни.
Бунда қайнар вино кўпириб,
Меҳмонлар ҳам келишган тўйга
Куёв қадам ташлар бесабр,
Меҳмонларин кутиб уйида,
Лекин дўсти ўмер кўринмас.
— Най, чирманда тўхтасин! — деди
Қайғу ичра уйнинг соҳиби, —
Ўмер дўстим ўлганга ўхшар,
Кўринмайди, қилгандай қазо...
Бундан роса бир ҳафта бурун
Тунаганди менинг уйимда;
Дуо қилиб, қайтар чоғида
У деганди қўлимни қисиб:
„Фақат ўлим ажратар бизни,

Ўлсам келолмасман тўйингга...
Чирманда-ю найлар тиндилар,
Меҳмонлар ҳам тушди ташвишга.
Шунда келин қайнига деди:
— Али чиқсин эшик олдига.—
Куёв чиққач эшик олдига
Келин айтди унга бу гапни:
— Не қилсанг қил, ўша кечаси
Тунаганман ўзим ёнингда!
Оқ қўлларни ушлади куёв
Баланд ерга элтди келинни:
— Шоду хуррам ўйнанг, меҳмонлар,
Азиз дўстим келди ёнимга.

.....
Шундай деган менга кексалар,
Лекин ўзим тўйда бўлмадим.

СКАНДЕРБЕК ВА БАЛАБАНПОШШО

Тоғ бағрида тез оқар дарё бўйига
Скандербек қурганди чодирин қатор.
Шу чоқ отин солдириб турк султонида
Етиб келди ҳовлиқиб бир учқур чопар.
— Қани айт-чи,— деди у,— эй, албан шоҳи,
Қайда бошлаймиз сен-ла биз қонли жангни?..
Тез еткизай султонга, бер жавобингни!
— Югур, еткур султонга, жавобим будир:
Майли уруш истаса — келсин бу ерга,
Майли журъат этолса — келсин шу ерга!

Чопар отин солдириб кетди султонга,
Айтди бекнинг жавобин етиб шу онда.
Меҳмет турди ўрнидан дарғазаб бўлиб.
Ғазабидан қорайиб, заҳарга тўлиб,
Тез буюрди жар солиб, зангни уришга,
Лашкарбоши, бекларни бунга келишга...
— О менинг лашкарбоши ҳамда бекларим!
Борми ичингизда мард, ёвдан қўрқмас эр?
Скандербекни тутиб, қилиб қора ер,
Хоҳи тирик, хоҳ ўлик келтирувчи шер?

Ҳамма сўзсиз турарди ерга тикилиб,
Фақат албан халқининг сотқин хоини —
Балабанпошшо туриб, деди эгилиб:
— Не мукофот берасан бунӣ бажарсам?
— Олтин жабдуғи билан қўш от арава
Ҳам бутун Албания берилар тортиқ.
— Ундай бўлса, эртага Скандерни мен
Олиб келганим бўлсин, ўлик-тиригин!
Шу чоқ янгради карнай, сурнай садоси.
Ноғоралар урилиб, учди нидоси.
Кўп ўтмасдан отланди хоин Балабан,
Султоннинг ити каби икки кузи қон.
Унга қарши Скандер кенг тошлоқ йўлда
Борар эди, ўйнатиб қиличин қўлда.
Келиб рўбару, деди Скандер унга:
— Бунда биримиз албат кирамиз гўрга!
Скандернинг жилови ноҳосдан шу чоқ
Тушиб кетди қўлидан ва сотқин олчоқ —
Бирдан санчди найзасин, найза-ла ғаддор
Қилди бекнинг оти-ла қўлин ярадор.
Скандербек отидан тез тушди сакраб,
Турклар уни шу маҳал олишди қуршаб.
Бақиришди жар солиб, чапаклар чалиб,
Мақтанишиб гўёки чиққандай ғолиб.
Ботир Скандер боқиб ёвига тикка
Ва тангрига ёлборди, тикилиб кўкка:
— Мадад бер, тангрим, менга ҳар сафаргидек,
Нақадар мусибатли бу оғир жангда!
Бир зумда қиличини яланғочлаб бек
Суялди зўр эманга, дилда ўтли кек...
Шунда битта ҳам ит турк қутиролмади,
Қилич солишга ҳечам ботинолмади.

Бирдан кўрди Скандер: узоқдан шу он
Отлиқлар келар эди бу майдон томон.
Булар бек-чун ёрдамга ошиққан қўшин,
Икки мингта забардаст чиниққан қўшин.
Ҳаммаси ҳам довюрак албан йигити,
Ҳаммаси ҳам юрт ўғли, тоғлар бургут.
Бошлаб келар уларни, даҳшати катта—
Дукадин билан бирга ботир Ливетта.
Келиб ташланди улар турклар устига,
Душман ўлигин тўшаб йўлга гиламдек,
Қиймалаб ёвни, сомон тикди пўстига.
Скандер кулиб шунда деди дўстига:
— Ҳеч бир қўрқув билмаган, Дукадин ботир,
Энди менинг орқамдан отингни солдир.
Энди мен олишаман Балабан билан,
Ўша ватан хоини, кўзи қон билан;
У кўриб, билсин қилич солишларимни,
Байроқни мен пок тута олишларимни,
Шу чоқ кирди от солиб майдонга-жангга,
Қизиб кетди, гўё у ёнар аланга.
Ифлослар ўлиги-ла тўлдирди ерни,
Кесилган бошлар тутди қир ва унғирни.
Ёлғиз битта кишига у қилди шафқат:
Балабани ўлдирмай, хўрлаб шу фурсат
Шартта кесди қулоғин, ёв қолди чиноқ;
Сўнг қўйворди уни бир ит каби шу чоқ,
Мана султон олдида қўрқиб, қалтираб,
Туради ранги ўчиб, кўзи ялтираб.
— Қани, жавоб бер менга, о ифлос, манфур!
Ким кесди қулоғингни, қани, айт-гапир!
Нега Скандерни сен тутиб келмадинг?
Нега ўлигин отга ортиб, елмадинг?

— Рухсат эт, эй султоним, бир сўз айтайин:
Мен билан олишганда Скандербекка
Олло ёрдамга келса ахир нетайин...

— Қани, менга яқинроқ кел, хоин, айёр,—
Кел доғули, яқинроқ кел, сотқин, айёр!
Кел, боқайин эй ифлос, шамгин юзингга,
Кел, тупурай тикилиб турган кўзингга...
Шу чоқ Меҳмет ғазаб-ла бир чапак чалди,
Балабанни жаллодлар тез ўраб олди;
Оёқ-қўлларин сўнгра боғлашди маҳкам,
Шартта чопиб ташлашди калласини ҳам..

XIX-XX АСР
ШОИРЛАРИ

Иероним Де-Рада
(1814—1963)

МИЛОСАО

Узумзорлар олтин тус олди,
Айни ҳосил йиғиш дамлари.
Айланишиб кенг ишқомларни
Тулкилар гоҳ изғишиб қолар.
Кечки пайт. Қуёш ҳам аста
Далаларга сочар нурларин.
Тоғдан оқиб тушмишди сойлар,
Мен тушардим сувларга пойдош.
... Турар эди булоқ бошида
Соҳибжамол, сарви қад бир қиз.
Таралмаган кокилларида
Оқ лентаси ўйнар тинимсиз.
Узоқларга боқарди гўзал,
Ўйчанлик бор қарашларида.
Тегиб турар ерга кўйлаги,
Кўйлагида зангори белбоғ.

Унинг нозик ҳаракатлари,
Кўтарилган дўмбоқ кўкраги
Ларза солиб юракка бу чоқ
Этмиш эди мени маҳлиё.

Йигит — Сувингдан бер ичай, яхши қиз!
Қиз — Жоним билан, йўловчи йигит!
Йигит — Қаердансан? Ота-онанг ким?
Ё масканинг ўзга бир юртми?
Мен кўп кездим Салоникида.
Лекин сендек хушчақчақ ва шўх,
Гўзал қизни бу ён атрофда,
На қишлоқда учратганим йўқ.

... Ёноқлари қизарди қизнинг,
Лабин тишлаб турар, уялиб.
Қиз — Кологрэнинг қизиман! — деб у —
Очди оппоқ манглайин, мағрур.

Сўқмоқ бўйлаб кетдик қиз билан.
Йўллардаги шохлар, буталар
Қизнинг юзу пешонасига
Тиканларин дамба-дам санчар.
Шунда ҳам у индамасди, мен —
Суғурардим тиканакларни —
Қўлим қонаб.
Оҳ, гўзал лаблар,
Жилмаяр қиз лаблари бу дам, —
Гўзаллик, бахт шунда мужассам.

Биби Марям куни кечаси :
Бошланмишди тантана билан:
Бўсағалар, кенг йўлакларда :
Рақс этарди қизлар айланиб
Ва куйларди: — Уйда йўқ ҳозир.
Сержаҳл отам, жавроқи онам...
Бошланмишди ўйин-кулгилар,

Ярқирашиб кетарди бирдан
Фонарларнинг ёруғ нуридан
Исирғалар, ёқут маржонлар.

Биз кутардик байрам кечасин;
Мағрур қизлар йигитлар билан
Ўйнашарди шодланиб бунда
Қўлни қўлга беришиб шўх, шан.
Самовий парилар кузатар
Қувонишиб бу ажиб ҳолни.

Кўтарилдим тепалик ерга,
Зар бошоқлар чайқалмиш елда.
Мен йўл олдим зайтунзор ичра
Шилдираган шўх ирмоқ сари.
Борар тўрт қиз мен билан бирга,
Сочда ўйнар оқ ленталари.
Дугоналар сари юриб тез
Етиб олди сув берган шўх қиз.
Беш қиз — гўё беш зумрад бошоқ.

Қизлар — Арберия тепалигида.
Ҳилпирар бир байроқ бетиним.
Шу байроқдай кўзга ташланиб
Бизга иззат-икром қилган ким?
Ҳозир йигит ўпа бошлаган,
Зўр ҳирс билан қуча бошлаган.
Қизни қанча бахтлар кутади!
Эҳ, билсайдим — шу дилбар қалбни
Қай йигитга бахш этмоқ мумкин?
Довул каби исёнкор бўлган
Ёшлик ҳирсин қудратигами?
Ё ўз уйинг — ўлан тўшагинг
Ичра мавжуд ҳурлик, бахтгами?

Якшанба кун оқшомга яқин
 Албан йигит йўлга жўнади.
 Ғўзал қизнинг сувидан яна
 Тўйиб ичса, шудир мақсади;
 Сувга ғоят ташналик—чанқоқ
 Томоғини қақратган эди.
 Эшигини очиб сахий қиз,
 Таклиф қилди уйига уни,
 Очиб солди бор бисотини.
 Дудоқлар сўз истамас эди.
 „Севдим!“ деган сўзлардан холи,
 Қовушишди севги орқали...
 ... Пичирлашар ва жилмайшар:
 — Шошма, жоним, ошиқма, шимол —
 Елларидек бўлиб беқарор.
 Йигит — Йўк, бўлмайди. Мени кутарлар.
 Қиз — ... Мана, бир жуфт олма, жоним, ол.
 Асраб эдим фақат сен учун
 Жуфт олмани... ҳузуримда қол...

У оҳиста бир қўли билан
 Тушиб кетган сочин кўтарди;
 Иккинчи қўл барно йигитга
 Жуфт қирмизи олма тутарди.
 Севганига бергач уларни, —
 Бошин эгди, чунон қизарди.

Севишганлар айтсинчи, қани:
 Ширинмикан бўсанинг таъми?

СЕРАФИНА

Мен қадрдон уйимда ўсдим
Ғам-ташвишдан мутлоқ бегона.
Ишкомларда менинг улфатим
Бўлди фақат бахт-шодиёна.
Боғларимиз нақадар сўлим
Ва дилрабо бўлса-да, аммо
На ёт ва на танишга зарра
Ғаразни мен кўрмадим раво.
Черепица ёпиқ томларни
Кучли дўллар қамчиласа-да,
Совуқ ёмғир томчиласа-да,
Тушда — ўрим қизғин вақтида
Пешонадан терлар оқса-да,
Севинчларга ғарқ эдим ғоят,
Билмас эдим ғам нима, кулфат?..
Ўн еттига тўлганди ёшим,
Хурсанд эдим ҳаётдан ортиқ.
Чорладим тўрт хизматкоримни,
Кир югани соҳилга бордик.
Узоқлашиб улардан, сўқмоқ —
Йўллардан мен кетдим нарига.
Денгиз бўйи, шовуллар булоқ,
Ҳордиқ олиб ястаниб ётдим
Дафналарнинг салқин тагига.

Куюк шоҳлараро шў замон
Куринарди зангори осмон.
Мен кўрганим чинданми само,
Ё рўмолча — самовий бир ранг?
Бургут расмли, ўзимиз топган,
Энди эса ҳамма ёғи чанг...
Боболарим ғаними бўлган,
Ёвузларча сўнг ўлдирилган —
Зотнинг ўғли Старсэнэт,
Босбари Старсэнэт — сувори
От сурган у сўқмоқ йўллардан
Топпиб олган эдик биз уни...
Узоқлардан оқариб, ранги
Отда келар мана мен томон, —
Хизматкорлар роса мақтаган
Душман; аста эҳтиром билан
Йул олмоқда менинг қошимга.
— Хоним! — деди менга оҳиста, —
Олижаноб! — сўз қўшди яна. —
Мен йўқотган рўмолни нега
Осиб қўйдинг, айтчи, дафнага?..
— Чангда экан, хизматкоримга
Ювиб бермоқ учун элтдим, сўнг
Қурисин деб дарахтга ёйдим...
— Мен тоғларга тикка отилдим
Ва йўқотдим рўмолим шунда...
Рўмолимга бургут расмини
Ўз қўлларим билан тиккандим!
— Хўй, ола қол... Лекин қайтиб бер
Сен ҳозироқ топган нарсангни...
— О, бу қадар бўлма бағри тош.
Шод қила бил қалбин кимсангинг!..

Кичик Гавриил Дара
(1826—1885)

ЭРТАК

Оғир жангнинг қўрқув, даҳшатин
Тун зулумат ичра ғарқ этди...
Совуқ шамол туриб қўққисдан,
Қаттиқ, оғир уйқуга кетган
Жангчиларнинг тепаларида
Чайқаларди осма кўприклар.
Чарчаб, ҳориб чайир гавдалар
Ерда ётар оғир туш кўриб.
Гурс-гурс ташлаб вазмин қадамлар
Посбонлар туришар ҳушёр...

Гўё тунги хаёлий шарпа —
Нур, ҳавога чанқоқлар бари
Тронэда, Дрэда мавжуд!
У ерда бор тепалик, сокин,
Унда дуб бор, хўжаси — ҳоким;
Унда кучли гулхан ёнар, о!
Бу Бульерлар кечаси гўё.
Унда завққа чўмган кишилар,
Алангани учирар шамол,

Шуъла ўйнар юзларда ял-ял —
Бу Бульерлар кечаси гўё!
Ўйғонмишдир жанглар генийси,
Ўраб олди уни жазманлар.
Байрам қилди Скандербекнинг
Ворислари — жангчи ёронлар:
Унинг руҳин сақлай билганлар,
Азиз тутиб, ёқлаб келганлар,
Шу зўр бургут васиятларин
Шараф билан адо қилганлар!
Шуъла сочган гулхан ёнида
Пайдо бўлди Дара — жаҳонгир.
Суялганча чўнг қалқонига,
Мағрур боқди ҳаммага бир-бир.
Жасурларнинг улуғ бошлиғи,
Шараф топган мардлар ўғлони.
Аждодлари унинг дубсимон
Ўлим билмас, абадий кўркем.
Шундай ботир наслардандир
Жасоратли лашкарлари ҳам...
Йиғилмишлар кексани тинглаб,
Олмоқ учун янгидан наказ.
Қордай оппоқ унинг сочлари.
Бир бечора каби мунгли, жим
Хаёл суриб кекса яшил дуб —
Тагида тик танҳо турган ким?
Бу Големи авлодидандир, —
Ерга узоқ тикилган-тўнган;
Бу Големи авлодидандир
Чойшаб билан бошин беркитган.
Големининг кўксини ёққан —
Не экан у, бурқсиб ётибди?

Ёндиргудек бўлиб кўзлари,
Лашкарларга боқаркан ювош,—
Жароҳатдан қийналиб жуда,
Тукар юм-юм аччиқ томчи ёш...
Чунки солмиш юрагига из
Сотқинлигин хотири шу кез.
Бир лаҳзада унутди тушдай
Ўтмишдаги ишларнинг барин
Ҳам эслади ғалаба куннинг
Эркаловчи хотираларин...
Эслаб кетди қанча-қанчалар
Шаҳарлару шон олганини;
Эслаб кетди: мақтовлар билан
„Аждаҳо“,—деб ном олганини;
„Сен—ботирлар ботири“ дея,
Зўр қўшинга бошлиқ бўлганин
Ва қизларнинг уни орзулаб
Юрганларин эслади узоқ...

Васопошшо Шкодрани
.. (1825—1892)

О АЛБАНИЯ!

Албания, жонажон улкам,
Нима учун кўксинг тўла ғам?
Бир замонлар эдинг бахтиёр,
Боғларингдан кетмасди баҳор.
Кучли эдинг, бадавлат эдинг,
Душманларин қилолган тор-мор —
Фарзандлар-ла топдинг эътибор!
Мардлар юрти, шараф Ватани,
Халқим жондан севарди сани.

Гумбурлади момоқалдироқ...
Тоқат қилмай албанлик шу чоқ,
Уйин бўм-бўш қолдириб,— чиқди,
Қасос утин ёндириб чиқди.
Кўп йўл юрди, ошди тоғ-тошдан,
Ҳайиқмади жангда оташдан...
Жанг қилди у келтирмай иснод,
Мардлик номи қолур умрбод.
Эшитиб зўр албан бургутин
Дард, ҳаяжон ичра олмай тин,—
Турган эди соф Румелия

Жангчимизга офарин дея.
Албания, эй олтин тупроқ,
Пайхон бўлган боғларинг мутлоқ;
Куйган дала, ўсмас гиёҳ ҳам, —
Гуллар йўқки, порласа шабнам;
Яшин теккан эман дарахтдай
Қулагансан, ожиз, карахтдай...
Ажралгансан ҳусн-жамолдан,
Ажралгандай бахту иқболдан,
Улуғ номлар ўчгандир буткул.
Севги қалбдан кўчгандир буткул.

Юракларда ғазаб ва нафрат,
Ота, ўғил навбатма-навбат
Бир-бирини лаънатлар, хўрлар.
Диндан динга ўтишга зўрлар.
Исо бутин қўлга тутганлар
Янги худо бандаси бўлди.
Сажда қилиб ғусса ютганлар
Қуръон-қонун жандаси бўлди.
Булар бекор қилар можаро,
Билмасларки юрт мотамсаро;
Ҳар хонага бало-қазонинг
Кирганини айтсам, худонинг —
Машмашасин қилишмас эди,
Ёқа йиртиб-юлишмас эди.
„Авлиёлар“ каромат, ёлғон —
Сузлаб, юртни кўп хонавайрон,
Элни гадо қилаётганин,
Хўрлаб адо қилаётганин
Билишсайди, бундай бўлмасди,
Халқ қашшоғу боғлар сўлмасди...

Хотин-қизни шәрмисор қилган,
Ботирларни хўрлаб, хор қилган
Келгиндига қилмасдан таъзим,
Бошқа ҳаёт кечириш лозим!
Қон-қон йиғланг, тигдор шамширлар.
Бургут тўрга илинган, титрар.
Йиғла, ботир! Ватан қафасда,
Озор топган ҳар чўп, ҳар хасдан...
Ўчоқларни кул босган, кўр йўқ,
Емоқ учун тишлам нон, кўр, йўқ!
Севинч қани, кўзлар тўла нам,
Юракларда битмас ғам-алам,
Эй, жувонлар, бир оиладек
Тўпланинг-да, дилда сақлаб кек,
Ватан учун қайғуриб йиғланг,
Ёв бағрини сўз билан тигланг!..
Кўз ёшингиз кетмайди зое,
Қайтар юртнинг шуҳрат чиройи.
Фарзанди йўқ она мисоли
Ачинарли Ватаннинг ҳоли...
Курашларда тобланган авлод
Бу хўрликка чидарми, ҳайхот!
Онамизни қўярми ташлаб,
Ёвлар ичра кўзини ёшлаб?!
Йўқ, она юрт, қолмайсан бундоғ,
Ўғилларинг қўзғолиб шу чоқ,
Қутқаргали дадил боради,
Зулм тошин уриб-ёради.
Эй, тоғларнинг чин ўғиллари,
(Эътиқодда ҳар хил йўллари)
Мачит, черков деб қилманг жанжал,
Бирлашмоқлик зарур бу маҳал.

Бир эътиқод, бир қуёшиниғиз.
Бир ёқадан чиқсин бошиниғиз!
Она Ватан, боболар юрти—
Дилда сақланг, муқаддас тутинг;
Қани — жангга, мардлар! Чекинг саф
Ёки ўлиш, ёки бахт-шараф!

Тими Митко

(1815—1889)

ЁРНИ СОҒИНИБ ЙИҒЛАДИМ...

Ҳаётим эдинг сен, азиз йўллошим,
Қуёшим эдинг сен, кечалар моҳим;
Сен тожим, Ндино, умид, бардошим,
Қалбимиз бир эди, мангу ҳамроҳим!

О, менинг ўзгармас пок муҳаббатим!
Ёшликдан ардоқлаб топдирдинг камол.
Сен сингиб кетгансан суяк-суякка,
Севгимиз бир умр топмайди завол.

Тушимга киради жон Албания.
Қайдасиз, эй азиз тоғлар, қоялар?
Бу оғир жудолик найзадек ботиб,
Олов яллиғидек қалбим куйдирар.

Не учун кундузи ғам келар пешвоз?
Ушбу ҳол рўёдир-тушдир, эҳтимол?
Не учун ўт каби ёндиради ёз?
Дўстлар, жавоб беринг, сурдирманг хаёл!

Азизам, мен сени асрай олмадим,
Бағримдан бемаврит юлди ажал-шум.

Тақдирнинг ҳийласин била олмадим,
Билсайдим ажални дарҳол қувардим!

Эсимда, сўрадим:— Тобинг қочдими?
— Азизим, безовта бўлма,— деб айтдинг.
— Рангинг ўчган, жоним, айтсанг-чи,— десам,
Жилмайиб юпатдинг, куйма, деб айтдинг.

Зимистон уйимни иситиб тунда,
Севги-ла ҳаётим ёритдинг, эркам.
Нигоҳинг беозор, мулойим эди,
Самовий, ажойиб гўзал париштам!

Ким билан бўлишай дарду ҳасратим?
Ким мени юпатар ва берар далда?
Ким қувар қалбимдан алам, кулфатим,—
Мен ором олардим қўлинг текганда.

Эсимда, сен дердинг:— О, менинг Тимим,
Не учун хомушсан, дарров айта қол.
Айтмасанг, жонгинам, сиқилар дилим,
Ғамингни тарқатиб, этайин хушҳол!

Шундайин келдингу кетдинг ногаҳон,
Юлдуз учганидек оҳиста сўндинг,
Иложим бўлмади, ишқинг беомон —
Кўксим поралади, мен бунга кўндим...

Юрагим ловиллаб-ловиллаб ёнди,
Алам алангасин ўчириб бўлмас.
Нигорим, ичиккан қалбим ўртанди,
Соғинчли ёшларим тинмас бир нафас.

Скрипка, қўшиқ-ла тўкиб кўз ёшим,
Қалбимнинг ярасин ювмоқ истайман.
Ҳамиша қумсайман сени, қуёшим,
Тушимда сен билан юрмоқ истайман!

Наим Фрашери

(1846—1900)

ШАМЧИРОҚ ҚЎШИҒИ

О, одамлар, сиз учун менинг
Қип-қизариб ёнар алангам.
Ёритай деб сизни яралдим,
Нурларимдан тун топар барҳам:

Томчи-томчи эриб кетаман,
Борлигимдан нишона қолмас:
Ўзингизни, бутун оламини
Аниқ кўриб олсангизлар, бас.

Охир, эриб-ўчиб қолсам мен,
Йиғламангиз! Ишонинг дилдан:
Бағишладим ҳаётим сизга
Мен қўрқмасдан ҳатто ўлимдан!

Ҳамма ерда борман, ҳозирман,
Мен ҳаётда сиз билан йўлдош.
Қалбингизга ёрман, яқинман,
Яқинлардан яқин — қариндош.

Бордир менинг катта бойлигим:
Жасоратим, тоқатим, кучим,

Қора тунда қалбимни ёқиб,
Йўлингизни ёритмоқ — бурчим.

Ҳазиллашинг, куйланг ва ичинг
Атрофимдан ўрашиб мени.
Юрагимда муҳаббат чексиз,
Бу сиз учун, эгалланг уни!

Ҳар нафасим сиз учун, сизга,
Сизга шодлик ва қайғум ҳар он,
Сизлар учун доим тайёрман
Жонимни ҳам этмоққа қурбон.

Одамларни севаман шундай
Қалбим билан, ҳарорат билан.
Дўстлар, севинг сизлар мени ҳам
Ана шундай муҳаббат билан!

Ҳаёт билан меҳнатни севинг,
Бир-бирингиз яхши севингиз!
Енгил қанот қоқиб нуримга —
Парвонадай учиб келингиз!

Равшан қилар қалбингизни у,
Куйдирар ҳам сизни, эҳтимол.
Аммо қўрқманг ёлқиндан! Мен ҳам
Зўр ишқ билан ёнаман ёл-ёл.

Мен сизларга қадрдон дўстман
Ва қадимдан йўлбошчи, ҳамдам.
Авлодингиз мендан нур олди, —
Бобонгизнинг боболари ҳам.

Улар каби мен ҳам қанчалар —
Ўзгаришни бошдан кечирдим:
Тупроқ эдим ҳамда оқар сув
Ҳам дарахтнинг шоҳлари эдим;

Мен абадий олов учқуни,
Ўт-қуёшнинг бир заррасиман:
Парланаман булутлар узра,
Ер остида тинчиб ётаман;

Осойишта яшайман гоҳо,
Тош устида ухлайман ўйчан;
Кийик бўлиб учаман тоққа,
Майса бўлиб ерни қучаман...

Гапирардим кўпроқ, қўрқаман
Эзмайкан деб аташдан элим;
Қогоз учун яралмас ахир —
Шамчироқнинг муқаддас тили!

БУЛБУЛ

Нур сочмоқда ўн тўрт кунлик ой,
Кўк саҳнида йўқ парча булут.
Ой нурига чўмган табиат —
Чексиз дунё қиларди сукут.

Ҳар нарсада жимлик ва мудраш,
Япроқлар ҳам чиқармас товуш.
Кўм-кўк, баланд осмондан пастга
Ёғиларди олтин ва кумуш.

Бутун олам худди уйқуда,
Сув қуйгандай — ҳамма ёқ сокин.
Тоғ, тепалар, гўзал водийлар
Товланарди кумуш ва олтин.

Оқ бўёққа бўялган каби
Ўрмон; қоя, чексиз далалар.
Эртакдаги сингари борлиқ
Ой нурида — оппоқ ялтирар.

Денгиз ойнинг кумуш нурларин
Мавжларида ўйнайди майин.

Гоҳо шувлар эринибгина
Тўлқин тошга урилган сайин.

Яна жимлик чўкар ҳар ёққа,
Сукут босар бутун оламни.
Аммо бирдан эшитилади
Ариқларнинг шилдирагани.

Ариқларга жўр бўлиб шу он,
Қўшиқ айтиб дарё ҳам оқар,—
Уни қучиб оқар денгизга —
Узоқ тоғдан тушган ирмоқлар.

Ҳузур бағиш этиб кўнглингга,
Хушбўй сочиб эсар шабада.
Бутун нарса завқдан маст-аласт
Ва беташвиш, кўркам, осуда...

У, тангрининг ёрқин инъоми
Баҳор ойи тарайди сочин;
У, кечани шундай ёритиб,—
Олтин кунга айлантирмоқчи...

Яшилликка бурканган қалин
Дарахтлару навда-ниҳоллар.
Анқиб ётар ҳар хил ўт-ўлан,
Бол берувчи чиройли гуллар.

Суриларда шохдор қўчқорлар,
Она қўйлар, қўзилар ухлар.
Чўпон ити фақат ухламас,
У, қўйларни ҳушёр қўриқлар.

Бирдан узоқ тоғлар устидан
Какликларнинг келар овози.
Шилдираган барглар тагида
Шўх булоқлар чалади созин.

Яна... қанча овоз жаранглар.
О, ён, қалбим, гўзал чаманда:
Баҳор куйин булбул куйлаган
Ажиб бахтли, ёниқ оламда!

Осмон, юлдуз, сув ва қирғоқлар,
Табиатнинг кўркем қучоғи,
Бир дам тинчлан ва тингла қотиб,—
Булбул ёниб куйлаган чоғи!

Мен-чи, ойдин бу баҳор кечи
Уйқу, ҳушдан айрилиб бутун,
Шўх булбулнинг муқаддас куйин
Тинглаб ёндим ва куйдим бу тун.

* * *

Бир боқдинг, юлдузлар „лип“ этиб сўнди,
Қути ўчди бирдан тулин ойнинг ҳам.
Нигоҳинг камондай ўткир кўринди:
Қалбим тешди, учди ақлу ҳуш шу дам.

Ана шу кўзларнинг фидойисиман!
Шундай ўлсам, бир бор айтармикансан:
„У бор-йўғин берди севги йўлига,
Танграм, ортиқ азоб бермагин унга!“

* * *

Ҳар бир нарсада бир гўзаллик бордир,
Гуллару дарахтлар, тоғлар ҳам кўркам.
У, мева, шаробга, нонга ҳам ёрдир,
Бор Етти Оғайни юлдузида ҳам.

Ҳамма жойда — қайда бўлса бирор жон,
Унда тангрининг бир ҳикмати аён.
Аммо у санъатин кўрсатган тугал
Сенинг тимсолингда, жоним, мукаммал...

* *

Шам яшашни ўрганди мендан,
Бир учқундан лов-лов ёнишни.
Ва ўрганди ёниб кун-кундан,
Тантана-ла ёлқинланишни;
Аста-секин эримоқни ҳам
Ва емоқни сўнггида барҳам...

У ўзининг нурлари билан
Кенг жаҳонни қилолди гулгун.
У, гунчани гул қила олиб
Ва булбулни айлади мафтун.
У яшнару ялтирар, порлар,
Шундан севар уни ошиқлар,—

Ёнар, ёнар беқарор, сўнгсиз,
Шуъла сочар чор атрофга шан:
Ёндирмоқчи бўлар шафқатсиз —
Юракларни нурлари билан.

* * *

Хурма, меванг менга бир сир айтганди,
Ҳақиқий сўз билан деганди ювош:
Дунёда шунақа қизлар бўлади,
Лаби гўё болу аммо қалби — тош.

Бу сўзга ишонмай аввал деганман:
Бу гаплар уйдирма, бўҳтон, мавҳумот!
Аммо тездан буни ўз кўзим билан
Ўзим кўриб чиндан ишондим... ҳайхот!

* * *

Нақадар келишган бу қадди-қомат!
Гўзаллик нур сочар бутун оламга;
Мафтун этар, кўзни узмайсан ҳеч вақт,
Оддий кун айланар гўё байрамга...

У бошини эгди мулойим, хушҳол,
Худди мусичадай бир қиё боқди.
Юрагим „жиз“ этди ва бўлдим беҳол,
Қалбимда ҳеч ўчмас бир олов ёқди.

Қўлларин нимага тенгламоқ мумкин?
Кўкракларга жонни бермоқ — етмас, йўқ.
Сочлар товонида уради тўлқин,
Қоп-қора киприклар худди ништар-ўқ
Қалбимга санчилди; қалб чиқариб сас, —
Деди: жондан ўтди, раҳм қилгил, бас!

Кутилмаган йўлу бир бардош билан
Ошиқларнинг барин сен этасан хок.
Аммо киприк эмас, камон қош билан
Бир отишда мени айладинг ҳалок!

* * *

Етар, ортиқ азоб бермагин,
Ақлим олиб қийнама, жонон,—
Майин шамол тўлқинларида
Қора сочинг қилма паришон;

Кабутардай аста ғув-ғувлаб,
Сарви қомат билан қийнама.
Ишва билан ҳайратга солиб,
Қош учириб, жоним, ўйнама;

Ёндирувчи табассум билан,
Боқиш билан ёқма қалбимни.
Юрагимни доғлама, эзма,
Хуснинг билан маҳв этма мени.

* * *

Ёз тугади. Булбулнинг энди
Бутоқларда куйлари тинди.
Гул шохида йўқ бирор япроқ,
Боғлар жимжит. Қиш ҳам яқинроқ.

Биринчи қор ерга тўшалди,
Дарахтлар ҳам беяпроқ қолди.
Қор қоплаган қирлар уйқуда,
Ер бурканиб ётар уйқуда.

Қушлар тинган. Чиқмайди бир сас.
Фақат қалбим оромни билмас.
Қаерда сен, гўзал моҳтоб?...
Сўраб мангу чекаман азоб.

Андон Зако-Чаюпи
(1866—1930)

БАТАН

Туғилган жой, униб-ўсган масканим
Аталади, дўстлар, менинг Ватаним.

Бир неча бор кезиб чиққан қирларим,
Ҳар бир тоши менга ошна ерларим

Ватанимдир. У танитди оламини,
Шунда севдим азиз ота-онамини.

Бунда бир вақт яшаганди аجدодлар
Ва ҳозирда гўрда ётар у зотлар.

Офатларга тик боқишни ўргандим,
Она тилда қалб ёқишни ўргандим;

Дўстлар билан суҳбат қурдим мен бунда,
Йиғлаб-кулиб, сафо сурдим мен бунда;

Бу бир ерки, таништирди санамни,
Бу бир ерки, ўлсам асрар танамни;

Ҳа, шунинг-чун жаҳонга тик боқаман,
Шундай ерни, дўстлар, атайман: Ватая!

АЛБАНИЯЛИК

Албан юртига турк очди уруш,
Гурлайди олов!
Қўзғол, қурол ол, уят тек туриш,
Уч лочин, дарров!

Хўжайин учун ишлаб муттасил,
Қаддинг бўлди дол;
Бўронли кунда туғилган юртни
Унутма зинҳор!

Худо иш учун яратган бизни.
Ҳа, биз шунқормиз!
Занжир, кишанда судралиб-қолиб,
Токайин хормиз?

Кутган кун келди, қўзғолмоқ даркор,
Олгали қасос!
Озодлик учун юргил шиддаткор,
Қани, олға бос!

Етар энди, бас, бойга бўлмоқ қул,
Бугун бошқамиз!

Юрт учун! Эрк деб, чиқамиз буткул
Тоғу тошга биз.

Ярим минг йиллар ғамгин яшадик, —
Худди зиндонда...
Қамчилар изи... фарёд бошладик
Тундек замонда.

Христианлар ва мусулмонлар,
Сафланинг қатор!
Ватанга садқа бу танда жонлар,
Ёш-қари тайёр!

Муқаддас ишда кўрсат жасорат,
Кўтар испихон!
Келтир ўлкага эрк ва саодат,
Ё бўлгин қурбон!

Она юртим, чекасан фарёд
Зулм ўтидан.
Биламан сени — бахтинг топталган,
Мен ҳам бахтсизман.

Ёв азобидан қон-қон йиғлайсан,
Жонажон ўлкам.
Чунки бизда йўқ аҳиллик, дўстлик,
Ўзаро ёрдам.

Биби Маряму турк султони-чун
Кетиб ҳар томон
Ёшлар бўларлар, сарф этиб кучин,
Бекорга қурбон...

Тур, Албания, яқин қолди жанг,
Қўзғол, юрт марди!
Туркларни ҳайда, қилсин ёв аттанг!
Битсин эл дарди!

БИЗ ТУҒИЛГАН ГУЛШАН

Айт, иккимиз туғилганмиз қайси гулшанда?
Ўсиб-униб, меҳнатни ҳеч қилмадик канда?

— Албания ўлкасида.

Бу ҳаётда нима бизга муқаддас ахир?
Қай нарсачун жонни фидо этсамиз арзир?

— Ўз еринг учун!

Қай иқлимнинг болдан тотли хушбўй ҳавоси?
Тўрт фасли ҳам ҳаётбахшдир, дардлар давоси?

— Албания гулзорининг.

Қай ўлка у? Дил хуш бўлиб, чиқиб тузоқдан,
Интилади қўнмоқ учун учиб узоқдан?

— Албания диёрини.

Қайси ер у, ҳамма яшар иноқ, фаровон?
Яшар эли топмоқ учун шодлик, бахт ва шон?

— Албания тупроғи бу!

Нима учун шод яшаймиз, қилиб ифтихор?
Ким учун биз тиришамиз, ишлаб фидокор?

— Ватан ҳамда халқчун мангу.

* * *

Сенинг ҳуснинг ўткирликда мисоли қуёш,
Сочинг етар товонингга, силкинар тутош;
Олма каби қип-қизилдир икки ёноғинг,
Мафтун қилар нозик қаддинг ва юрган чоғинг;
Тишларингни садаф десам, кўкрагинг анор,
Кўзларингни каштан десам, лабинг — барг, дилдор.
Билакларинг мисоли қор, гапинг-сўзинг бол.
Жондан сени севиб қолдим, эй, соҳибжамол!
Ҳуснинг мени ёндиради гўё бир оташ.
Лекин қалбинг, жоним, менга ҳеч эримас тош.

* * *

Томчи томиб бўлади ёмғир,
Қор учқунлаб оқарар тупроқ.
Шамол эсар тоғлардан ғир-ғир,
Чақмоқ чақар момақалди роқ.

Эсса эссин совуқ бир шамол,
Қор-бўрон ҳам соломас даҳшат!
Мен биландир у соҳибжамол,
Иситади мени муҳаббат!

Ёмғир ва дўл чертса ойнамни,
Ел қутурса — бу эмас қўрқинч,—
Ахир ёнда ётибди ёрим,
Шундан уйқум бўлар ширин, тинч.

БИР ІМАКТУБДАН

Кетганимга кўп вақт бўлди, оғирдир фироқ,
Сенга, дўстим, нома ёздим, бўлсам-да йироқ.
Она тилинг болдай ширин, уни мақтаб ёз,
Мақтовларинг қилсин, дўстим, қуш каби

парвоз;

Наим каби юрагингдан самимий куй айт,
У ҳаммасин куйлолмаган, ёзса ҳам кўп байт.
Жим ётмасин, тушунтиргин Албанияга.
Эрк йўлига кирсин дадил, нур керак, дея.
Елкамиздан ғам юкини иргитмоқ учун,
Тўзиб кетган ўғилларин тўпласин кучин.
Умидимиз гуллаб, юртни озод этайлик.
Аввалгидек озод яшаб, обод этайлик.
Қўл чўзгани қўрқиб қолсин турк корчалони,
Айтиб бергин Англия маҳв бўлганин!
Сал қолди Британия яксон бўлишига,
Бир зарба етмади-да толқон бўлишига.
Трансваалда чичқон-мушук аро жанг бўлди.
Ғолиб чиқдик, очкўз мушук ҳоли танг бўлди.
Минг офарин қаҳрамонга, келтирди баҳор.
Британия бу урушда бўлди шармисор.

Шоир дўстим, Спиро, айт тугасин ғафлат,
Албания мудрамасдан, қилсин ҳаракат!
Қаддини у ростласин ва эгмасин бошин,
Озодлик деб жанг бошласин қари ва ёши!

Филипп Широка

(1859—1935)

УЧ, ҚАЛДИРҒОЧИ

Уч, қалдирғоч! Сафар хайрли!
Уч, самода жавлон урароқ!
Миср ёқдан, денгиз орқали
Баланд тоғлар оша қанот қоқ
Албания — она еримга,
Азиз шаҳрим —
Шкодеримга!

Таъзим қилиб, учгил олис уй, —
Шкодерга, — мен ўсган ёққа.
Саломимни қанотингга қўй
Ва олиб бор яшил ўтлоққа.
Мен туғилган юртга, шаҳарга
Таъзимимни элтгил саҳарлаб!

Учиб ўтгил қачонлар машғул
Бўлганим у — мактаб тоmidан,
Қўнғироқлар жаранглаган ул
Юксак черков истехкомидан.
Учгил олис, азиз еримга,
Ёшликдаги
Шкодеримга!

Гуллаб ётган боғлар устидан,
Сойлар, қирлар, тоғлар устидан
Қанотли ел бўлиб учиб ўт,
Саломимни олиб учиб ўт.
Жонажон юрт эшитсин у чоқ
Қалб овозин,
Сасимни янгроқ!

Кошкийди, сен билан ёнма-ён
Енгил қушдай учсайдим мен ҳам,
Таъзим қилиб уйга осмондан,
Шаҳаримга суқланиб боқсам!
Қалб мунгини бир фасли баҳор,
Мени туққан
Юртга олиб бор!

Шкодерга учгил бехатар,
Фуш э Рмайт саҳросин топгил.
У ерда, тош остида ётар
Ўз ўғлини суйган икки дил.
Қабр узра учиб, куйла тинч,
Куйда бўлсин
Ҳасрат ва соғинч.

Йиллар ўтди — уйни кўрмадим,
Қабр узра қайғурмасман, бас...
Қора қанот ўртоғим, сен жим
Таъзим қилгил — неки муқаддас;
Сокин куйла аччиқ қайғуни,
Биргалашиб куйлайман уни.

БИР ГРЕКОФИЛГА ЭПИТАФИЯ*

Албан ёзди:

Ердаги энг аблаҳ деб ном чиқарган мажҳул —
Шахс чирийди қабр ичра; биров дафн этган.
Минг афсуским, албан туққан фарзанд эди ул.
Лекин айниб, грекларга сотилиб кетган.

Халқ ичида яшаб туриб, сотқин аталди,
Ўлганидан кейин ҳам шу лақабда қолди.

Грек ёзди:

Греция учун хизмат қилган тер тўкиб
Бир албаннинг жасад ҳиди анқийди бундан.
Бағояти мамнун эдик малайлигидан,
Сотқин эди, аямасдик олтинни ундан.

Лекин... халқнинг сотқинига танга ташлаб тек,
Итваччага жирканч билан қарарди грек.

* Эпитафия — қабр тошидаги ёзув (*Таржимон*).

Людъ Гуракути
(1879—1925)

МАТОНАТ

Чопқир ёшлик тушлари гўё
Саратондай беиз йўқолар,
Сочимизни оқартиб, бўяб
Йиллар, ўйлар ажинлар солар.

Кузатардим, хушбўй гуллар-ла
Нафас олган бутун оламни,
Тўймас эдим завқли кунларга,
Ёшлигимда билмасдим ғамни.

Нурли, юксак хаёллар енгил
Капалакдай тўзғирди бебош,
Бахтли йиллар дердим, севиниб,
Кўзларимдан оқмас эди ёш.

Сеҳргарлаб имларди мени
Орзу талаб қилган Парнасга.
Аполлоннинг калавасини
Кўриб, қўшиқ айтдим бир пастда!

Мен қутлардим тонгни қаршилаб
Сув шарқираб оққан қирғоқда,

Нимфа* олтин гулчамбар боғлаб,
Ўйин тушар эди у ёқда!

Оч-яшил тус букнинг муздайин
Салқинида ором олардим
Ва узала тушиб, чор атроф
Чиройидан илҳом олардим.

Қамиш сурнай чалиб, сувлоққа
Қуй-қўзини чорларди чўпон,
Уфқ бағрига олиб, қумлоқда
Ухлаб қолдим маст бўлганим он.

Шамол гуллар баргида титраб,
Сочларимни сийпаган дамда,
Фаришталар уйқумни қўрғаб,
Учиб юрар эди теппамда!

У йиллар „ялт“ этиб ўтди тез,
Фақир ҳаёт ташлади соя.
Ғам ютинган, ғурбат чўккан кез
Яхши тушдан улар ҳикоя.

Ҳар қадамда фириб ва алам,
Атрофимда бағри тош дунё.
Ул орзулар хашакдай илдам
Ёниб кетди, кул бўлди гўё...

Аммо улуғ мақсад даъвати
Куч бағишлар менга тагин ҳам;
Келди янги кураш навбати,
Синовлардан ўтаман бардам!

* Грек мифологиясида табиатнинг турли-туман кучларини
ифодаловчи худо (*Таржимон*).

Михаль Грамено

(1872—1931)

ЭРК КУРАШЧИСИГА ОҚ ФОТИХА БЕРИШ

Сени дуо қиламан, болам,
Дарров пўлат қиличингни тақ.
Эрк юлдузи чарақлаб, олам
Яшаргандай бўлди — айни вақт!

Мамлакатнинг кўкида кўрдим,
Нур сочарди тонгдай ёлқини.
Албания, суюкли юртим,
Сен озмунча кутдингми уни!

Кимки албан бўлса — кўрсатсин:
Халқ қул бўлиб туғилмаслигин,
Ёв олдида ёй қилиб қаддин,
Шафқат тилаб, бўғилмаслигин!

Эрки учун олишсин тикка,
Юрак қонин оқизсин ботир!
Ватан яшар экан қулликда,
Ҳаёт — ҳаёт эмас, исноддир!

Ким тиз чўкиб, осийлардай кун —
Курса, унинг иззати бўлмас,

Кимки қурол ушлаб, юрт учун
Жонин фидо қилса, у ўлмас.

Тур, қуролни ўпиб, қасам ич:
Номусли эр бўлмоқлик учун.
Жангда шуҳрат топиб эрта-кеч,
Мард қатори ўлмоқлик учун!

Маҳкам тутиб пўлат қиличин,
Қасам ичди ўғил — баҳодир:
— Албания шарафи учун,
Юртим учун жоним фидодир!

Ндре Мьеда
(1866—1937)

ЙЎҚОЛГАН УҒИЛ

Ҳар кеча, ҳар кеча
Уйқуда неча —
Марталаб, тушимга киради уйим:
Ёнимда ўлтирар онайизорим,
Соғиниб йиғлар жим,
Бош солиб қуйи.

Бир вақтлар хуш боқиб,
Мойчироқ ёқиб,
Қизлари қатори кулиб оларди,
Тиззада — ўғлининг йиртиқ уст-боши,
Чимирилган қоши,
Ямоқ соларди.

Бунчалик оқ ипни,
Ажин-тиришни
Кўрмаган эдим мен, сенда, онажон:
Деворга суялиб, йиғлайсан юм-юм,
Ўғилни ўшал зум
Эслайсан. Армон:

— Ҳой болам, ухлай тур,
Пешонаси шўр,
Олдимда ўлганинг маъқулроқ эди.
Сўнган кўзларингга жим тикилардим
Ва майин силардим
Киприкларингни.

Болам, бил матлабим:
Болари каби
Қабринг тепасида учардим ҳар кун,
Мозорда ўсган ўт-ўланни кўриб,
Ёп-ёлғиз қайғуриб,
Излар эдим гул.

Унга қўл чўзардим,
Секин узардим,
Фарзандим қалбидан унган қизил гул:
Юзимга босардим, кўз ёш қилардим
Ва уни билардим —
Бергандек ўғил.

Қалава чуватиб,
Йигирардим ип,
Бўз тўқиб чиқардим бедор туну кун,
Онаси кўз юмгач, ўғли дафъатан,
Бу бўзни оқ кафан
Қилмоғи учун.

Онаси тиз чўкди,
Қайноқ ёш тўкди,
Ешлари йиғилди ажинларида...

— Йиғлама, онажон, бунчалар аччиқ,
Ёш тўкма жиққа-жиқ
Ўғилдан жудо.

Сен мени улғайтдинг,
Эркалаб айтдинг:
„Болам, бил, мендан ҳам бошқа онанг бор.
Бу сенинг юртингдир — Албаниядир,
У сени боққан бир
Она ер — диёр!

Ватанга хизмат қил
Ҳалол, сидқидил,
Иккинчи онангни сев ва қилгил ёд!“
Онажон, ўғитинг эсдан чиқмас ҳеч,
Юртимни эрта-кеч
Дерман умрбод!

Мидъени (Милош Дьердь Никола)
(1911—1938)

БАҲОР СЕВИНЧЛАРИ

... Мана баҳор келди...
Кўча бўйлаб шодлик ўтди шоша-пиша,
Инига талпинган она қуш гўё;
Биз кутган шод ҳаёт яшнаб ҳамиша,
Тамоман янгидир, бегард, беқиёс...

... Қалдирғочлар қайтди...
Улар ҳаяжонли бир қалб каби шўх,
Учар кенг самога отилиб, яйраб,
Қуёш-ла ўпишар ва бизни қутлар
-Виждирлаб ҳузурбахш ажойиб сайраб.

... Булбул байрам қилар...
Баҳор шарафига тўхтамас куйи —
Юрагин тиканга урмоққа тайёр:
Куйлари янграсин! Шу ният-ўйи,
Орфей лирасидай ёқимли, дилдор.

... Шабнамлар ярқирар...
Жимир-жимир ҳар томчи — симобдай уйноқ,
Бу ҳаёт жалб этар тебраниб, имлаб.

Томчида, баргларда акс этар уйғоқ
Юлдуз ва нурли тонг пичирлатиб лаб...

... Баҳор, баҳор келди...
Кўча бўйлаб шодлик ўтди шоша-пиша,
Инига талпинган она қуш гўё;
Биз кутган шод ҳаёт яшнаб ҳамиша,
Тамоман янгидир, бегард, беқиёс...

ХИРГОЙИ АШУЛА

Шимол шамоли эсар, эсар ҳам ҳуштак чалар,
Қароқчилардек қоқар қўшниларнинг уйларин.
Эҳ, бу қўшнилар худди ёш болаларга ўхшар,
Уларга шамол ёқар, қаршилаб олар бари.
„Бўлсин тунинг хайрли, қани марҳамат, шамол!“ —
Дерлар ўзга бир тилда меҳмондўстлик-ла хушҳол.

Шимол шамоли эсар, куйлар қоронғиликда
Зўр самовий қасрлар. Сут дарёси ҳақида;
Деяр: „Сизнинг боболар
Қозонган сонсиз зафар,
Ҳаётин бағиш этган юрт, имон учун улар,
Яратган дарё, қаср — на қурир ва на қулар...“

Машҳур аجدодларимга ҳеч бир ўхшамайдиган
Қўни-қўшниларим ва қавму қариндошларим
Ёмғирда ҳам кўп хушҳол
Суришар ширин хаёл:
Юрт ва имон бир куни мазлумларга мангуға —
Топширар сут дарёсин ва самовий қасрни...

Шимол шамоли эсар, эсар ҳам ҳуштак чалар!
Эшигимни беркитдим, беркитдим зич шунчалар:
Тунда ёрисин ойнам,
Музламасин қалбим ҳам;
Сут дарёси, самовий қасрларни қумсаб жим,—
Ҳавойи, пуч ҳаёллар юмдирмасин кипригим.

ҚАШШОҚЛИК ПОЭМАСИ

Қашшоқлик — мисоли аччиқ бурда нон,
Ютолмайсан, тошдек тиқилади у.
Сўлғин юз, нурсиз кўз, кўзин ости кўк.
Жовдирар, хайр сўрар, чўзиб сенга қўл...
Ортингдан қолади илтижо билан,
Бир умр қўл чўзиб, ўлар ғам билан.
Уларнинг устида, кўкдан мақтаниб
Мушакли минорлар, хочлар порлайди.
Уларда яшайди поп, авлиёлар,—
Қашшоқликни қисмат деб алдовчилар.
Қашшоқлик бир доғдай тамғалар ўзин,
Қоплаб олган барча аъзо-баданни —
Кўрасан юз, кўзи, пешонасида,
Елкаси, лабида, бели, кўксида.
Ўзгалар столин ёнида турар
Қашшоқлик — нодонлик, нафрат, ёвузлик,—
Нақ интизор турар, қолар деб ўйлар —
Очкўз ит оғзида чайнар овқатдан.
Ўлжа бўлмас унга, бор ёлғиз эгни.
Умидсиз кунлардан йиртиқ байроқдай —
Уни судраб юрар — шудир кўргани.

Жулдур тўшак-кўрпа, ит тонмас жойи,
Пўпанак босган тор, чолденор хона,
Борлиқни унутиб очлик кулади.
Бир нафас унутай дейди азобни.
Унда дағал лаблар ўпар, тишлашар,
Унда чанг, ифлосда таплар гивирлар,
Унда сил ҳам даҳшат ғажир кўкракни
Даҳшатки, ухлатиб, йўқ қилар — ютар...
Йўқсил, нодон, чўри туғилар бунда —
Кўчамизга келар нақ эрта кунда.
Бир эмизак гўдак, кўзи кўрмас нур,
Унга ғам кўринар тунги чироқдек.
Ўргимчак ин қўйган нам уй ичида
Нафасинг бўғилар чироқ дудидан,
Чарчаб ухлаб, сезмас бола йиғисин,
Хаста мурғак тирнар сутсиз эмчакни,
Бахтсиз она қарғар худо, шайтонни,
Ҳатто қориндаги боласин қарғар,—
Унда она меҳри-муҳаббати йўқ,
Озғин чеҳраларда барқ урмас кулги.
Унда боқмас юлдуз ойнага бир зум,
Бешиқни аллалар кулфатнинг ўзи.
Бойлар дарбозасин олдида турар
Қашшоқлик гадойдек, эғни кир, йиртиқ.
Оч қолган болалар олмайди кўзин
Бойлар ухлаб ётган уй деворидан.
Болалар тез ўсар, бошлар оғир иш
Ва тезда ўрганар муштдан қочишни —
Бир муштки очларнинг кўзига тунда
Овқатдай кўринар жон талвасада.
Болалар чеҳрасин табассум эмас,—
Ўлим забт этган, қилиб заъфарон.

Ўлган болалар қоқ ерда ётишар —
Гармсел қуритган майсадек сариқ.
Фақирлар ишлашар кеча ва кундуз,
Оқар тер чакиллаб пешонасидан.
Фақирлар юк ортар тиззасидан лой,
Шўрвадан ичаги ёпиша бошлар.
Кундузи шох тортиб, тунда ухламай
Олар фақат уч лек ноилож, ночор!

Гоҳ қашшоқлик қийнаб мажбур қилади —
Лабларини бўяб, юзида упа,
Ясантириб танин, узин сотади, —
Ҳар кеча ҳар йигит-ла бирга ётади...
Эвазига олар иккита франг
Оқибатда ифлос — чойшап ва қалби.
Қашшоқлик наслга қолдирар мерос —
На сарой, хазина, на мол, дунё-пул, —
Томоқ сили, рахит, қийшиқ умуртқа
Ва баъзан бошдан ҳам ажрайсан буткул.
Кечаси ухлайди заҳ бостирмада,
Тутдай тўкилай дер кўк ларзасидан
Қарсиллар тўсинлар, ёрилар девор,
Ўлим ёстиғида ётган одамдан
Эшитилар ингроқ, сиғиниш, сўкиш...
„Ким гуноҳкор бўлса — худо жазолар“, —
Дер поплар мазорда, сўзлари қўрқинч.
Авлоддан авлодга қолади мерос
Лаънати бахтсизлик ўзгармай ҳечам.
Гадо овинчоғи — майхона бўлар,
Исқирт бу маконда, стол ёнида
Майдан қулт-қулт ютар, боши айланар, —
Ғуссасин тарк этмоқ унинг мақсади.

Қап-қора қуйқум май худди заҳардай,
Эркалар ва яна чақар илондай.
Одамни йиқитар лой, балчиқ демай.
Кулиб, йиғласин-чун бу бир бечора,
Қосага қуйилар майни тўлатиб,
Қашшоқлик ғамидан қутулмоқ учун.
Баъзан умид болқир, юлдуздай порлаб,
Лекин чақмоқ чақиб уни йўқ қилар.
Гадой-чун севинч йўқ, доимо адам,
Бу шундай аламки — жинни қилади:
Шу деб арқон топиб, ўзни осилар,
Арқон топилмаса судга тушилар...

Йўқ, шафқат сўрашмас! Улар ҳақ мутлоқ!
Қувлик, муғомбирлик, ширин пуч сўзлар
Одамга арзимас, чақа келтирар.
Қашшоқлик —
Тамғадир шўр пешонада,
У билан биргамиз, ҳеч ажролмаймиз,
Черковнинг латтаси биланмас, уни —
Пешонадан албат артамиз, қолмас.

ХАЛҚ ДЕМОКРАТИК
АЛБАН
ПОЭЗИЯСИ

Камол Стафа

(1921—1942)

ҚҰНҒИРОҚ ҚҰШИҒИ

Қандай совуқ бұлар наҳор счларга!
Оппоқ сочли бошин чайқаб юради...
Янги тушган ҳашаматли черковга
Муҳтожликдан мункайган чол киради.

Очни уйқу тўйдирмайди ҳеч қачон.
Чарчаб туриб, тунги бетинч уйқудан,
Жомхонанинг эшигини очади.
Сўнг чаларкан қўнғироқни шу замон,—
Кун бошланди,— деган хабар сочади...

Ёришар кун, тун қораси чекиниб,
Жомхонада гадо, ғариб ва қўрқоқ,
Озгин у чол арғамчига осилиб,
Эртадан-кеч тинмай чалар қўнғироқ.

Илк саҳарда уйқудаги шаҳарни
Ҳалқа-ҳалқа кумуш тўлқин босгандай,—
Қулоғи кар ва юраги дов бермай,
Озгин бу чол — бахти қора ҳам бемор,

Пешонадан артиб иссиқ терини,
Йўталади, сўнг жом чалгани борар.
Осилади арғамчига қайтадан.
Босиб кетар қўнғироқнинг товуши
Болаларнинг йиғисини, оҳини,
Касалманд чол йўталишин-ўқчишин.

Шефтет Мусарай

(1914)

„БАЛИ КОМБЕТАР“НИНГ ҚИССАСИ

(Парча)

Кема қарс этди, ютар,
Федерал, денгиз қаъри!
Жонингни ҳовучлаб қол,
„Бали“нинг йигитлари!

Фашизм яксон бўлди!
Ўзга бир давр, замон.
Нажот йўлини қидир,
Қолайин десанг омон!

Римнинг доврўғи қани?
Қайда у Муссолини?
Оҳ, ер ютиб ҳаммани,
Кўринг энди ҳолини!

Зир қочди у Париян
Серҳашам саройидан,
Кўздан йўқолди Бибан
Синьор Далмацо билан...

Халқ пинжига кириб ол,
Дардингга изла даво —
Бошқача эсар шамол,
Бошқача ҳатто ҳаво.

Мушкулмас, қарсиллатиб
Икки марта ўқ узмоқ,
Ер-сув, мол-мулкимизни
Тортиб олгаймиз у чоқ!

Шундоқ қилмасанг, деҳқон
Саволга тутар бизни.
Товлай олмаймиз унда
Жазодан бўйнимизни!

Сўйилини кўтариб,
Деҳқон келар бу жойга,
Бақрайиб, бунақа дер
Помешчик — катта бойга:

„Хўш, мен қурол кўтариб,
Эрк учун курашганда,
Халққа нафъинг тегдими,
Виждон бормиди санда?“

Кўз очиб-юмгунингча
Орани очиқ қилар.
Ўлмай туриб, устингга
Гўр тупроғи тортилар.

Халққа суркалиб, гўё
Халқнинг гамин еяйлик
Эркини сизга ўзимиз
Инъом қилдик, деяйлик.

Олдинги „дустлар“ни-чи, —
Ўққа тутайлик шаксиз,
Йўқса, улар қатори
Қора ер бўлажакмиз.

... Айғир ҳаром ўлди-ю,
Тўртта туёғи қолди:
Балистлар тақасини
Дарров кўчириб олди.

Алибей ҳайқиради:
— Юрт учун отил, жангга!
Бизнинг шавкат, шараф ҳам
Ярашади ватанга.

— Ахир, биз ҳам албанмиз,
Томирда албан қони.
Ҳорижийлар бизга ҳам
Аямади жазон !.

Фашистлар тепкилади
Биздак шўрликларни ҳам,
Ё қатл қилиб, ё шилиб,
Роса ўтказди алам.

Қани, ёронлар, собиқ —
Дустларга ўт очайлик,
Ўзгалар шавкатини
Устимиздан сочайлик!..

Боқ, „Бали“ шоввозлари
Келишар беандиша,
Қўлларда милтиқ эмас, —
Қадаҳлару май шиша.

Устивошлари башанг:
Қадама кўкрак кўйлак,
Соявон, фрак, қўлқоп,
Оёқларида чувак.

— Қани, кетдик урушга!
— Боплаб бир урушамиз!
Биз бор — халқнинг ғами йўқ,
Халқ деб, ўтда пишамиз.

Базм қилар гувиллаб,
Закускабоп тамадли,
Қадахлар жаранг-журинг,
Столга май томади.

Аблахларнинг кайфи чоғ:
— Симири, уйна, эси паст!
Биз халқни деб ичяпмиз,
Ҳазилакам гап эмас!

Жангга ташлансак агар,
Тоғлар талқон бўлади!..
Уларнинг мақтовидан
Қишлоқ қотиб кулади.

Таажжуб, ҳайронда эл:
— Бу қанақа муъжиза?
Қай пароход қаёқдан
Рўпара қилди бизга?

— Бир гап айт, бобо Цени,
Уқдингми улар сўзин?
— Улар-балист, қутасдай
Сояга урар ўзин.

Бизнинг янги ошнамиз
Иссиқлаб қолган чиқар.
„Хоин ўлсин!“ деса ҳам,
Турқидан эл ҳайиқар.

— Хўш, улар кимлар бўлди?
— Хоинлар шулар ўзи.
„Деҳқонлар, сиз томонмиз!“ —
Деб алжир, ёлғон сўзи.

Зимдан пичоқ қайрашар,
Дилида қора ният.
Йўқ, улар учун эмас,
Биз тузган ҳокимият!

— Улар ҳар хил султоннинг
Фармонин этиб адо,
Деҳқонларнинг кифтида
Ўлтирди, қилди гадо.

Энди эса қаншари
Қонаган кўппак каби
Ҳуриб келди, бизларни
Тўзон қилса ғазаби.

Қаҳрли Цени бобо
Шуларни қилди баён:
— Жин урсин ҳаммасини:
Бизга қилиғи аён!

* * *

Бу ерда қон тўкилган,
Очликдан нимжон тана.

Партизанлар жанг қилар,
Тоғлар уларга пана.

Халқ шарафин улуғлаб,
Ўтдан ёниб чиқишар,
Империяни ҳайлаб,
Отиб, гўрга тиқишар.

Оч-наҳор, совуқ қотиб,
Ёмғирда ивиб роса
Юрган мардлар, қуролни
Бағрига қаттиқ босар...

Уларнинг қўрғони — тоғ.
Қалблари қалбларга пай,
Кулиб, қўшиқ айтишиб,
Жанг қилишар биракай...

— Тўхтанглар, оғайнилар!
Қандай одам анувлар?
Тартибсизларни бунга
Дайди шамолми қувлар?

Шошиб-пишганча нега
Тоғларга тирмашишар?
Тўй тарқалгач, қўрага
Шунчаларми шошишар?

— Балистлар-ку, балистлар
Кутмаган эдик бу кун!
Тоғларга от чоптириб,
Келишар улар нечун?

Митата лақабли у —
Люмо ўзи келибди.
Дипломат фракини
Хуп ўхшатиб кийибди:

— Албаннинг куни туғди,
Кунларки — улуғ, порлоқ.
Итальянлар жабридан
Тоқатимиз бўлган тоқ.

Квестура, квеслинг
Дастидан ўлдик биз ҳам,
Айғоқчилари бизга
Ўтқазди зулм, ситам.

Жафокашнинг бири ман;
Кўзимда ўч учқуни:
Ёпиб қўйишган, ахир,
Дўконимни бир куни.

— Мен ҳам озор кўрганман, —
Луқма ташлар Дости жим, —
Министр бўл, дедилар,
Йўқ, министр бўлмадим.

Файк Тюку бақирар:
— Милот жангу жадали —
Чоғи, етти юз асир
Олганим эсда ҳали.

Улардан мен келгунча
Фақат еттови қолди,
Бошқалари зир қочиб,
Туман каби тарқалди...

— Биз ҳам ўз нонимизни
Ҳалоллаб еганмиз!— деб,
Аюҳаннос соларди
Юртфурушлар энтикиб...

Хўжайину корчалон,—
Бир гала жирканч одам
„Террор қурбонимиз“ деб,
Шанғилларди дамба-дам...

Қаҳрамон бўлмоқликни
Дилга тугишиб олди,
Гуё айғир ўлди-ю,—
Тўртта туёғи қолди.

Эмиш: улар курашчан,
Эмиш: улар баҳодир,
Келгиндининг таъзирин
Бермоққа гуё қодир.

— Сизлардан талаб битта:
Қачон уйга қайтасиз,
Бизни ҳам тоғу тошда
Урушган деб айтасиз.

Ўласи бўлган ёвга
Қарши, кўкрак керамиз,
Халққа озодлик йўлин
Биз кўрсатиб берамиз...

Цени бобо „Бали“ни
Мазақ қилади бирпас:
— Ерни сиз чопмадингиз,
Ҳоёили сизникимас.

Бизга мансуб каштанлар
Сизга буюрсин дея
Партизан бўлганмидик?
Йўқол, ифлос шумғия!

Димитр Шутерики

(1915)

ПАРТИЯ, СЕНГА ШОН-ШАРАФИ

Жонажон ўлкамда ҳур албан халқим
Тоғларнинг тагидан ўтқазмоқда йўл.
Қалин қояларни кесаркан гўё —
Қуёш нури каби тешиб ўтар ул.
Тинимсиз янграйди шод меҳнат саси.
Мустаҳкам тоғларнинг бағри гранит,
Жило берар унга қўллар кетма-кет...

Тошлар санчилса ҳам мускул, томирга
Қўлларим тўхтамас, тўхтамас асло.
Тездан туннель қурмоқ — бизнинг муддао.
Муҳим ишлар турар ҳали олдинда:
Мана ёшлар темир йўли қурилиб,
Катта бир бахт кулар кўзим олдида...
Энди ер қаъридан оламиз дадил
Мис, хром ва тилла — барча бойликни.
Бойлик-чи — бу ерда беҳисоб, ҳар хил!

Шу кундан бошлабон тоғларга мангу
Ҳур-озод инсоннинг ўзи хўжайин.
Бунинг-чун, партиям, сенга ташаккур!

Азиз албан ери яшнар кун сайин;
Қад кўтар, нефть шаҳри, янгидан,—
Патос!

Минг-минг нефть қудуғи бунда.
На тангри ва на Рим, на Вашингтон
Ёрдам кўрсатмади бу қурилишга.
Озод халқ қадрдон ўз ўлкасида
Ўз кучи, ўз ҳалол меҳнати билан
Янги нефть шаҳрин барпо этди тез.
Қани, жўш уриб чиқ, отил эй, нефть!
Энди жодугарлар аврамайди ҳеч,
Энди паришталар ўтмас устингдан.
Энди зафар гимнин куйлайди мотор,
Тракторлар куйлаб янгроқ, баралла,
Ҳаёт қўшиғига бўлишади жўр.
Тракторлар нима ҳақида куйлар?
Сенинг ҳақингдадир, шонли партия!

Хур ўлкам, жонажон Албаниямда,—
Далалар қўйнида кезар комбайн.
Машиналар ўтар экинзорлардан.
Бу ерлар бир вақтлар тутарди мотам—
Зор йиғлаб,— қонлардан, оҳу зорлардан.
Бу қонлар оталар, боболар қони,
Авлод-аждодларнинг қийналган жони...

Бугун шодлик кезар кенг далаларда.
Ўстириб кунгабоқар, пахта ва донни;
Серсув каналларда жилваланаар у,
Акс этар гулларда, чироқдай ёниб...

Ўз ерига халқим ўзи хўжайин!
Далалар эркиндир, яшнар, кун сайин,
Бунинг-чун, партиям, сенга шон-шараф!

Божиграддан тўплар овози келар,
Ператда пулемёт тинмай тариллар —
Албан чегараси шу ердан ўтган.
Фашистлар ўрмалар,
Улар ҳоли вой,
Уларга албан ери бўлмас макон-жой —
Ёвлар бунда фақат топар гўрини!

Жонажон ўлкамда, Албаниямда
Халқим йўл қурмоқда кесиб тоғларни;
Тракторлар ҳайдаб бўз ерлар очар,
Барпо этар нефть шаҳри, боғларни...

Кенг туннелдан ўқ каби —
Учиб ўткин,
Бизнинг янги, машҳур, темир йўлимиз —
Адриатикдан Владивостоккача!

Кўтарилинг кўкка, завод трубаси,
Бир кулиб қўйинг-чи, кунгабоқарлар,
Оппоқ очилган эй пахта даласи,
Нақадар гўзалсан, лабда кулнинг бор.

Сени ҳам, маккор ёв, унутмаганмиз.
Қўлимда винтовка, турибман тайёр!

Шарқдан ҳаёт келар кун нури билан.
Мана етиб келди тоғ орасига.

Қутлайман э ҳаёт, қутлайман қалбдан!
Тезроқ айланиб чиқ бутун ер юзин!
Бизга Москвадан нур сочар қуёш
Қуёшга кўз тикиб боққанимиз-чун.
Партия, сенга шон-шараф!

Алекс Чачи

(1916)

ТЕРЕК БҮЙИДА

Терек қайнаб келар бахтидан мамнун,
Тоғлардан тушади пояма-поя.
Неки эшитганин, билганин ҳар кун
Қувноқ қўшиғида қилар ҳикоя.
Улкан Казбек турар қудратли, мағрур,
Бу асов дарёнинг ижодкори у.
Бироқ колхозчилар бўғиб дарёни,
Инсон фойдасига оқизди мангу.
Сен, одам ҳукмига қулоқ сол, Терек,
Соз ва ёрқин турмуш гувоҳисан сен.
Қайғулар абадий сўнган, йўқолган,
Бахтиёр халқингнинг ҳамроҳисан сен.
Ташаккурлар айтсанг, арзийди бу кун
Бахтга йўл очганлар илму кучига,
Муъжиза яратиб оддий кишилар,
Табиат устидан бўлмоқда эга.
Албанлар юртида сингилларинг бор,
Шкумбини — дерлар бирининг номин...
Сиз мангу биргасиз, қондош, жигарсиз,
Қайтгач, топшираман ўтли саломинг.

КЕНУРИОС НИКОЛАОС

Кўз олдимда турар таниш юзларинг,
Сўзинг қулогимда янграр эрта-кеч.
Қайси зах турмада ўтмоқда умринг,
Айт-чи, тирикмисан? Сен ўлмайсан ҳеч!

— Коммунистман. Грек ҳамда коммунист.—
Шундай жавоб бердинг бораркан сўроқ.
Ўлимга тик боқдинг, қалбда буюк ҳис,
Партия байроғин тутиб баландроқ.

У таниш чеҳрани унутмайман, йўқ!
Кенуриос, зўр эди сендаги бардос,
Ёвларга ҳеч қачон сен эгмадинг бош.

Иўқсизлик ва қайғу улғайтди сени,
Бошқача бир қисмат тутмади қўлинг.
Қалбда ардоқладинг ҳурлик ҳиссини,
Партия ўргатди—курашчи бўлдинг.

Узоқдан йўллайман буғдой донасин,—
Озод меҳнат билан унган дондир бу.
Душман пичоғидан ҳалок бўлдинг сен,
Сени ўлди демоқ бўларми тўғри?

Сен ахир тинчлик-ку! Ўлмайсан мангу!

Коль Якова
(1917)

ВИГ ҚАҲРАМОНЛАРИ

Виг устида бу қандай гулдурак?
Бу—Деда душманни қийратар бирдак.
Дўстлар-ла ёнма-ён жанг қилар ботир,
Ёш партизанлар ҳам курашаётир.
Анов харсанг тепа бўлди қизил қон,—
Коммунистлар қасамни бузмас ҳеч қачон!

Майлига, эшитсин Мирдит тоғлари,
Эшитсин Марк, унинг шум олчоқлари;
Бизнинг ғалабамиз келсин деб яқин,
Деда ёв устида чақнатар чақин!
Ўқлардан ёвқурлар ҳайиқмас асло,
Ўлимга ҳам улар тик боқар ҳатто.
Мабодо тегса ҳам бирор ғайри ўқ,
Оғриқдан инграмас мардлар асло, йўқ!
Бу ўлим баҳсида душман ҳоли вой,
Сен ҳам, Пьетер Лёши, жонни бердинг бой!
Гарчанд илиндилар ёв тузоғига,
Аммо йўқотишмас ўзларин бироқ.
Ёвни қийратдилар яна қаттиқроқ.

Пьетер Лёши қалқди майдонда шу пайт
Ва партизанларга бақирди шундай:
— Тўхта, эй йигитлар! Қўлни кўтар тез,
Маркадён буюрди — сизлар асирсиз!
Қуролларни ерга қўйингиз илдам! —
Бўғиқ чиқар эди унинг сўзи ҳам.
Йигитлар ер қучиб ётишди шу чоқ:
— Гар ўқдан қўрқмасанг, келчи яқинроқ!
Ндоц Деда кузатди барча томонни,
Шимолдан жанубга қадар ҳар ённи;
Партизанлар ётар курашга тайёр,
Қаёққа қарама — қуршаган маккор.
Аҳвол чатоқ, энди қандай чора бор?!

Ндоц Деда қўлига олди гранат,
Бекорга жонини бермас мард фақат.
Ёнида йигитлар ётар шиддаткор,
Душманни сўнгги бор қиришга тайёр.
— Ёвга айтмоқчиман икки оғиз гап,
Сўз ҳам ғаддорларни жазолар боплаб.
Сўнгра ўлсак майли, ёвни этиб даф.
Неча бор бўлганмиз жангда-чақинда
Ва кўп эшитганмиз Камол ҳақида.
Войо ва Перлята мисоли биз ҳам
Ўлишга тайёرمىз, чекмаймиз ҳеч ғам.

Дўстлар унга жавоб беришди яққол:
— Ндоц Деда, сўзингни майли айтиб ол!
Шундай бир оташин сўзлар танлагин,
Ёвни ҳаловатдан маҳрум айлагин.
Қизиган чўғ бўлиб сенинг ҳар сўзинг
Куйдирсин муттаҳам у Маркнинг кўзин.

Милетли Дедамиз қичқирди шу он:
— Минг лаънатлар сенга, аблаҳ Маркадён!
Сенга топширмоқлик учунми, айт, биз —
Ушбу қуролларни қўлга олганмиз?
Бу орзунгга асло етмайсан, иблис!
Биз — эрк-чун жанг қилган партизанлармиз,
Хур Албанияга чин фарзандлармиз;
Ватанни ёвлардан сақлаб қолмоқ-чун, —
Мана, беш йилдирки, жангдамиз бутун.
Беш йилки, тоғларни макон айладик,
Итальян фашистин яксон айладик.
Немис фашистин ҳам бошин янчамиз,
Сизга ҳам, сотқинлар, найза санчамиз!
Келгиндилар бизни енголмас абад,
Россия — курашда бизга зўр мадад,
Аччиқ сўзларимга қулоқ сол, сен ит,
Халқимиз сотилмас — яхшилаб эшит!
Ҳозирда, Лёши ва машъум Маркадён
Бозорда сотилар, нархи-чи арзон;
Қанча ҳам турарди дейсиз бу ҳайвон!

Қанча жонларга сиз жаллод бўлдингиз,
Энди чўрт қирқилган қонли қўлингиз.
Итальянларни ҳам маҳв этолдик биз.
Энди немисларнинг шум солдатлари
Автомат ўқталиб келар биз сари.
Қутурган ҳўкиздай ҳар ён аланглаб,
Этик-ла еримиз руҳини чанглаб,
Улар ёндирмоқда кўп қишлоқларни,
Аёвсиз оқизиб қон булоқларин.
Охирини ўйланг, фашист бўрилар,
Сизга ҳам ашаддий дорлар қурилар!

Боболаримиз берган туркларнинг додин,
Қилич-ла қиймалаб босқинчи зотин,
Душманга бермаган юртин-ҳаётин!
Босқинчи, сотқинни боплаб урмоққа
Ҳозир ҳам албан эли турди оёққа.
Халқ хўжайин ўз Ватанига,—
Зарба бера олур ўз душманига,
Чунки, Партиямиз унга раҳнамо.
Бизни қуршаганлар, бир билинг шуни,
Маркадён — пул учун ёвлар тутқуни.
Тезроқ қуроолларни ташлангиз ерга,
Виждон ва шарафни совурманг елга.
Кимки бизга қарши ўт очса агар,
Қонимиз сочилаур мисоли заҳар!
Нима ҳам дер эдик! Шум Марк туфайли
Бизга ўт очсангиз, очингиз майли,
Хонин Маркадён-ла бўласиз бирга
Ва лаънат ўқийсиз бир кун тақдирга!
Лёши Пьетер, сен не узмайсан ўқ?
Бу сўзларни бекор айтмаяпман, йўқ!
Ўлим ё зафар бор мардлар олдида...

Шу сўзларни деди душманга Деда.
Сўнг тошлар ортига ястаниб шу он,
Ботир жангчиларга бўлди ёнма-ён.
Сўзларин устидан чиқмоққа тайёр,
Ўлимни енгишлик шижоати бор.
Нега ўқлар саси чиқмайди янграб?
Душман орасида рўй берди не гап?
Ғазабдан тутоқар Пьетер Лёши,
Титрар, маҳрум бўлиб ҳузур, тинчидан,
Япроқдай силкинар ичи-ичидан.

Бақирар дарада, ортиб ташвиши:
— Сафга қайтипг тезда, аблаҳ — палитлар,
Жон асраб қаёққа қочасиз, итлар!
Қўрқоқлар, адабингиз бермасам гар ман,
Пьетер Лёши номим бошқа қўяман! —
Дехқон йигитлар-чи? Жилмас бир қадам,
Уқ узмай туради кўп милтиқлар ҳам.
Билинди, Маркадён барин куч билан
Ўзин тўдасига тўплаган экан.
Йўқса, нечун жангга киришмас улар,
Зўраки ёлланган шўринг қургурлар!
Шунда бири дейди:

— Пьетер, қулоқ оқ,
Яшамоқдан ҳали кечмаганмиз воз.
Партизанларга биз кўтармаймиз қўл,
Истасанг, ўзинг жанг қилганинг маъқул.
Деда йигитлари азамат, кучли,
Истамаймиз уларнинг қонин тўкишни.
Мирдитда лаънатга учрайин десанг.
Яхшиси, ўзгинанг қила қолгил жанг.

Душман ҳалқасида қўзғолди сурон,
Ким отар, ким отмас — барчаси аён.
Дейишар:

— Беҳуда жанг қилмоқ етар,
Лёшини дўзахга итқитсак нетар?!

Шунда Наим чиқди ёвга юзма-юз
Ва лабидан учди шундай кескин сўз:
— Урушқоқлар! Пьетер тўқиган сиртмоқ
Сизни ҳам бир куни қилади ҳалок.

Сизни хоин этиб у „иш“латмоқчи
Ва бизларга қарши гижгижлатмоқчи.
Шаддод қасос чоғи яқиндир, билинг,
Гуноҳкор бўлмоқдан ҳозир қутулинг.
Пьетер ҳузурида сиз тиз чўксангиз,
Бизнинг қонимизни агар тўксангиз,
Мирдитда қасосга дуч келасиз сиз!

Жасур Наим билан туриб ёнма-ён,
Қаҳрамон Хожия сўзлади шу он:
— О ғариб Мирдита, о она-тупроқ,
Ҳар уйингда биттадан ошмайди туёқ,
Бечора халқинг-чи? Дон-дунсиз, қашшоқ...
Яхши тақдир бизга бўлмаган насиб.
Орош саройига ташлагин назар,
Дён чодирлари кўзингни олар.
Дённинг ўзи-чун ҳеч бир қонун йўқ.
Қашшоқ қони билан у ҳамиша тўқ.

Азиз юртимизга бир назар ташланг:
Ҳар қадамда мазлум элнинг қабри бор,
Буларни ким отган, қайси бир ғаддор?
Ким чақирган ётлар ҳамда душманни,
Ким сотмоқчи бўлар бизнинг албанни?
Халқ учун бу кунлар ғоят қайғули,
Албатта кесилур сотқиннинг қўли.
Сотқин — Маркадён. У, бурчакдан отар
Ва бизга ёлланган қотил жўнатар.
Қонхўр ва талончи муттаҳамдир Дён,
У бор экан — ором билмас ҳеч бир жон!

Маркадён қоғозга бармоғин босиб,
Ватанни сотишни кўрар муносиб:
Кимки истар бўлса, сотиб олармиш,
Шунда Маркадён бой бўлиб қолармиш.
Дён ҳеч эришмас ўз мақсадига,
Халқ эга бўлган ўз мамлакатига.
Халқни уюштирди зўр Партиямиз,
Тамом бошқачадир Албаниямиз!

Пуч орзу-умидни ташлангиз, рости,
Кроси, Митат-бег ва Ҳасан Дости.
Сиз кутган даврлар битгандир абад.
Бечиз курашдикми бутун мамлакат!
Эрк учун жанг қилдик барча: кекса-ёш,
Лочин Партиямиз бизга бўлди бош.
Бизникилар турар Эльбасанда ҳам,
Дибрада куйимиз янграйди бардам.
Курашмоқда ҳозир эрлар, хотинлар,
Уйғонди даралар, тоғлар, водийлар.
Фашист солдатлари қочиб, излар ин,
Гранатларимиз тегиб, ёқмоқда барин.
Шаддод қасос чоғи яқиндир, яқин!
Жангда партизанлар кеча-кундузи,
Шапкаларда порлар зафар юлдузи.
Босқинчи тўғрилаб қолди жуптакни,
Ортидан ғизиллаб қочмоқда танки
Ва мағлуб бу лашкар билан изма-из
Қочмоқдадир собиқ „улуғ“ларимиз,
Атаманингиз ҳам шундай бўлади,—
Партизанлар қўлида албат ўлади.
Лёши ҳам ўлади у билан бирга.
Иккисин тиқамиз битта қабрга!

Шундай деди ёвга Аҳмед Хожия,
Лекин ёв лом демас—тош қотган гўё...
Ғоят таъсир этиб уларга бу гап,
Ндоц Дедага қарши юришмас албат,
Уй-уйга қайтишдир ягона мақсад:
Етар, дейишади, жанг қилдик йиллаб!
Лашкари тарқалиб бораркан ҳар ён,
Пьетер аламдан қутурар шу он:
Кимки қайтмас экан орқага агар,
Бола-чақасидан қолмайди асар,
Бошингизга солгум кулфатли тақдир,
Қиймалаб ташлайман ҳаммангизни, дер...
Маркадён эшитиб бу шум хабарни,
Махлуқдай бўкирар қўрғон ичида.
Қўрқувдан билмайди нима қиларин,.
Ғазаб билан ёниб шундай пичирлар
Ндоц қаршисида ожиз Маркадён!..
Жасур партизанлар бўйсунмас ҳеч он!

Шундай бошланганди бу ишлар Вигда...

Зини Сако

(1912)

КОМИССАР

I

Яраланган,

кўзин юмди...

Оғзи мисли ёнар кўмир,

Юзи гўё аланга бир,

Бош узра тош,

қор уюм-ди —

Атрофида қизил, қонли.

Шамол дайдиб эсар қирдан.

Ўтиришар эди бирдай

Ўртоқлари қаҳрамоннинг.

Чўзиқ-чўзиқ увларди ел

Қор қоплаган бу чўққида;

Қон қотмаган бу чўққида,

Қор қотмаган сернам ва ҳўл.

(Ҳа, ўқувчим, қулоқ солинг:)

Чунки қор ҳам, чунки ел ҳам,

Ҳатто бевақт қуйган сел ҳам

Ҳамроҳ эди — бир қуролдек.

Ёнар эди ботирларнинг

Мангу сўнмас юраклари!

Порлар эди кўкраклари
Ўритгудай адирларни...

II

Мотам чўккан шу чоқлари
Артиб қўяр ўртоқлари
Дастрўмол-ла пешонасин.
Дастрўмолки гулгун, гулдор:
Ўроқ-болға, юлдузи бор—
Содиқликнинг нишонаси.
Шапкаларда қизил юлдуз,
Хамма боқар ғамгин, сўзсиз;
Юраклари эзиларди.
Ўч олмоққа жўшаркан қон,
Чеҳралардан бир ўтсимон
Қаҳру ғазаб сезиларди.
Қаҳру ғазаб бениҳоя,
Биринчи ўқ билан боя
Яраланган дўст комиссар.
— О, меҳрибон, чин қаҳрамон,
Бўлма рози — аясак жон,
Беҳуда қон томизсак, —
Қичқиришлар, йўталишлар...
Қасос истаб кўтаришар,
Қўлларини кўкка қадар.
Шапкадаги ол юлдузлар
Албанияга кундузлар
Бағиш этар, бағиш этар.
— О, она, сен келгил тезроқ,
Ўғлинг кутар бўлиб муштоқ
Бу тоғларда, бу тоғларда.
Сен кўрасан бунда туриб

Ўзинг тақаб қўйган кимда
Порлашнинг ўроқларда.

III

Эшитди тез она бун
Бз отланди ўгли томон.
Топди қорли у чўққини;
Ётар мана чин қаҳрамон.
Чекинмасдан, ёвнинг учта
Отряди-ла жанг қилган у.
Тиши билан буюк куч-ла
Портлатган зўр запал. Уйқу —
Билмаган ҳеч, граната
Улоқтирган душман сари.
Халқи учун қон тўкканда,
Қирган ёвнинг қўймай барин.

IV

Ётар экан у ярадор,
Деган: „Келар бунга онам.
Қарши олинг, йиғласа зор,
Овутинглар сиз ўшал дам.
Айтинг унга: ўлсам ҳам мен
Яшайман тун-кундузларда,
Ўтлоқларда, қишлоқларда,
Жангчи таққан юлдузларда.
Сўрса кейин мен қаерда,
Қаерларга яшринганман,
Денглар: ерим кенг қабрда,
Рухим бўлса сизлар билан.
Йиғламасин мени ўйлаб,
Қўшиқ, айтсин, жонажонлар.

„Дўсти кимлар?“ деса сўраб,
Айтинг: сизлар — партизанлар!
Хайрлашув чоғида мен
Не деганим сўрса агар,
Айтинг: кўзга дастрўмолни
Обормасин, ёш-муътабар.
Бошин мағрур тутсин онам
Қалбимда ўт бўлганидан,
Хатто жоним партиям-чун
Бағиш этиб, ўлганимдан...
Сўраб қолса ўч олганим
Ё сиздаги зўр қасосни;
Айтинг: жангга тайёرمىз, деб,
Ўйламай ёз ё аёзни.
Агар сўрса бошим узра
Шам ёрқинроқ ёнганми, деб.
Айтинг: юлдуз порлаб турган,
(Ғамим онам юрмасин еб).
Бир юлдузки, Кремлнинг
Нурларидан шуъла олган.
Қувонтирар ошно дилни,
Шапкамизда чўғдай қолган.
Кўраман мен онамни,
Ватан, ҳовлим, хонамни;
Кутволаман; наврўзни,
Минг-минг қўриқ ва бўзни,
Қор қоплаган тоғларни,
Кенг бўшлиқлар, боғларни...
Деса онам: энди қайдан
Топарман, деб, мадодкорим;
Денглар: ўрмон, тоғ, тўқайдан
Сонсиз ўғил топилар деб.

Сўрса сизгилм: менга қанчи
Ака-ука қолдирди, деб;
Айтнинг: аканг ўрнига биз —
Аканг бўлиб қолдимиз, деб.
Хотинимга айтнинг дадил:
Эслаганим у жонимни,
Қолдирганим ёдгор этиб
Милтиғим ҳам ўқдонимни.
Ёр-дўстларга маълум қилинг —
Ўқ еб ногоҳ йиқилганим.
Партизанлар келгунича
Юрагим сал сиқилганин;
Кейин бир-бир хайрлашиб,
Соф виждон-ла ўлганимни,
Партияга содиқ, юрт деб —
Хатто қурбон бўлганимни.

V

Қорли тоғда бехос ўқдан
Ҳалок бўлган дўст комиссар.
Ёвга отган граната,.
Ўқлар узган у сар-басар,
Даҳшат солган, қўймай қирган.
Шошма ҳали, эй ит фашист,
Қасос истаб, қизиб танлар
Адабингни бериб қўяр —
Ёвқур дўстлар, партизанлар!
Энг содиқ дўст, жасур Анвар
Етиштирган бу эрларни.
Лочин қилиб тарбиялаб,
Чўқи, дегин, қашқирларни!..

Андреа Варфи

ПАРТИЯ ЎҒЛИ

(Поэмадан парча)

Нурсиз,
Хира декабрь тунн...
Ҳамма ёқда
Муҳтожлик, террор!
Қора юрак қарға бу кунн
Ўлим билан
Қилган аҳд, қарор.

Кўк қаърида чақади чақмоқ,
Мунгли ҳуштак чалади шамол.
Қўрғонларга тушади беҳол,
Очлик енгган кузги барг, япроқ.

Яшин чақнар аждар тилидек,
Ярқиратар зиё ҳар ённи...
Титрар дарахт, инграйди ўрмон.

Гумбазли,
Кенг ертўла ичра,
Ғамгин ёнган бир шамчироққа
Боқар маъюс,

Кўз узмай сира
Юзи ажин киши шу чоқда..
Жаллод тутиб қамчи, тўппонча,
Сўроқ қилар шу зах қамоқда.

— Навқиронсан,
Энди боғларда
Сен теражак гуллар яшнади.
Балки, ёринг қалбин доғлади,
Висолингга балки ташнадир...

Бу туманли
Ерда-чи, бу чоқ
Сенинг учун тайёр
Ўқ, сиртмоқ.

Ачинаман,
Экансан нимжон,
Қийналипсан...
Ҳаётингга эмасман кафил.
Ҳеч бўлмаса бир сўз айт бу он,
Ўзинг учун яхши ахир, бил!

Яширма ҳеч!
Сендан кўра ҳам
Дўстларингнинг ақли бор экан,
Мана — улар
Озод этилиб,
Яшашармиш, бахтиёр экан...
Икки йўлдан бирин танлагин:
Ё тавба қил — қоласан омон,
Ё қайтмагин — бўласан қурбон.

Дўқ-пўлиса, ваъдаларни-да —
Тингламайди сира ҳам тутқун.
Жавоб учун бермайди нидо,
Сўз айтмайди,
Чиқармайди ун.

...Чақиради жаллод сержантин,
Келтирилар яна у тутқун.
— Тергов қилгил раҳмсиз бу чоқ,
Кўз ёшлари камроқ оқибди,
Уни қаттиқ урмаймиз ҳар кун!

Уни жаллод тепди беомон
Зиналардан ертўла томон;
Ертўланинг
Мудҳиш қаърида
Ваҳшийлик-чун қўл келса неки,
Қонхўрларнинг касби-корида,
Бисотида бор бўлса неки,
Барин ишга солинар ҳозир,—
„Исканжа-ю, „азоб камзул“и.
Ўтди бир кун...
Сўзламас ҳеч бир,
Ётар
Кўзи сўник, қайғули.

Алаҳлар у...
Бўлганмиш пайдо
Ёш қалбида бургут қудрати
Ва учармиш.
Унинг қаноти
Зулматни қувармиш гўё.

Инқилобнинг бўронларида
Тинглар она юрт сасин тергак:
— Қайдасан Тарас?
— Олиб кет бизни!
— Ол байроқдай кўтарил юксак!
— Ғалабага бошла, Партия!
Сотқинларнинг совурдик кулин!
Уни бургут парвозга ундар.
Аммо боғлоқ оёқ ва қўли...

У ётади бедармон бу чоқ,
Лаби лабга ёпишган, қақроқ.
Оғир нафас олади зўрға,
Эзилгандир тана, қобирға...
Парвоз қилар эди,
Қаноти
Бирдан музлаб қолгандай бўлди.
Унга бало човут солади,
Қутулмоқ кўп мушкул туюлди!

Босинқирар...
Сўзига шу чоқ
Муттаҳамлар соларди қулоқ.

— Ҳа! Албатта, бу — ўшалардан,
Босинқираб бўлди у иқрор.
Энди қўлга тушди мутлақо,
Ҳаммасини айтади зинҳор!

Коммунистнинг қўлга тушганин
Бошлиқларга қилинган маълум.
Мажруҳ қалбин забт этгани
Тергов бошлар квестор — малъун.

Бера бошлар қайтадан савол,
Бақирмас ҳеч, келмас ғазаби.
Тутқун турар жимжит, бемажол,
Қимирламас ҳаттоки лаби.

Ойна томон тикилди бир зум
Ва тинглади узоқдан қўшиқ.
Шу лаҳзада ёдга олди у:
Қачонлардир бу қўшиқларни —
Куйлаганин дўстлар-ла жўшиб.
Юрагини тирнади қайғу.

„Ёшлик, оловли йиллар
Порлаган бир чироқсиз.
Сиз яқинсиз қанчалар
Ва қанчалар йироқсиз!“

Хотирига келди севиклиси — қиз,
У жангда,
Бир сафда
Юмган кўз...

Хаёлларин бўлди-да, ногоҳ
Квесторга ташлади нигоҳ.

— Нима дейсан, тугатмоқ керак...—
Деди унга квестор кулиб.—
Коммунистсан,—
Қайтма сўзингдан,
Тан олгин-да, тез иқрор бўлиб...

Ўйла: ёшсан...
Нобуд бўлмагин,

Берай сенга бир кунга муҳлат.
— Сержант!
— Лаббай, жаноб, хўш, хизмат?
— Олиб чиқ ва бер бунга овқат!

Шундай қилиб бир кун ўтди боз
Ва квестор бошлар яна ваъз:
— Энди бас қил, бўлма кўп ўжар,
Мен ҳам шундай эдим бир замон.

Ёшлигимда идеалларга
Ишониб ҳам юрганман чунон...
Тикиламан, қара-чи, қандай?
Лекин сенга айтайин атай:
Гоянгга мен эмасман душман,
Сендан кўра кўп тушунаман.
У ҳақида аниқ ва изчил
Мулоҳаза юритаман, бил!

Ишонмайсан,
Ёлғон дейсан-да?
Йўқса, қандай қиялман хизмат?
Фармон бўлди — мана бундаман,
Илгари-чи, эдим бир солдат...
Сенга қўйил қолдим, тан бердим,
Мардлигингни қилолдинг аён.
Аммо,
Москва таъсири билан
Содир бўлган сенда бир нуқсон...
Революция менга ҳам азиз
Ер юзида бўлса-да барпо.
Москва ишни бошлади яхши!

Не бўлар иш ўзгарса аммо?!
Сен берасан жавоб у замон,—
Уруш бўлса... ўзингга аён...
— Ўчир!
Ҳей ит, фасодчи, хоин! —
Йигит сапчиб, бир ҳамла қилди
Тутолмасдан ўзини аммо —
Оёғи банд, полга йиқилди...
Квестор-чи қутуриб қаттиқ,
Берди яна сержантга буйруқ:
— Йўқотинг тез!
Тегди чаккага!
Муомала қилинг, чеккада!..
Вақт-соат бирма-бир ўтар,
Квестор-чи жавобин кутар.

Сержант кирар эшикни очиб.
— Хўш?
— У ўлди. Амрингиз вожиб.
— Ололдингми бирор сўз юлиб?
— Ҳа, икки сўз ҳаммаси бўлиб...
— Қандай сўз у?
— „Партия ҳаёт!“

Квесторнинг умиди барбод!
Зўрға турар эди оёқда.
— Қандай халқ бу! Қийнасанг ғоят —
Чидар,
Садо бериш қаёқда?
Ўла туриб ҳам дер: „Партия ҳаёт!..“

Нонда Булька

БУРГУТЛАР ҚОЯСИ

Маркадёнлар жабрин бир вақтлар тортган
Қояли Мирдита бағри орқали
Элга нур берувчи тонг бўлиб отган
Ёруғликка кенг йўл очилар ҳали.

Янграр қояларда мағрур акс-садо:

— Анвар-Сталин!.. —

Йўқол эй, қоялар, кунларинг битган,
Парчалан! — эркин юрт шудир истаги...

Кўрдингми — Ульзага совчилар келган
Селитага қилиб ажиб бир тортиқ.
Совчилар нияти келин қилмоқдир,
Дарё ҳам келиндек ясанган ортиқ.

Тинмай жўш урмоқда халқ шижоати.
Буюк бир интилиш, ўлмас ғоялар.
Қани четланма-чи (йўқдир тоқатим):
Қоялар, эй қоялар!

— Асрлардан берли шу ён бағрида
Ўрмон, яйловларга боқаман бирдай.

Ёввойи мусичалар бунда қўйган ин.
Роса баландликда бургут яшаган;
Чангалида қисиб ўлжасин лочин
Юлдузларга қараб уча бошлаган.

Ҳар нарсага макон бўлсам-да, бироқ —
Асрий қиёфамни ўзгартмадим ҳеч.
Мени қуш патидек ўйлаб сен, дадил —
Айтолдинг қўзғол деб бу кун эрта-кеч!

Ким-ла баҳслашяпсан, мағрур босқончи
Ва кимни уятга қўймоқ ниятинг!
Қаршингда нима бор, балки, билмассан,
Бургут қояси деб аталур отим!

— Жуда соз! Мен — ишчи, тоғ тешар кончи;
Меҳнатда матонат одатим менинг.
Қанча мақтанмагин, қанча жеркмагин,
Зарра чўчитолмас дўқларинг сенинг!

Пилтани ёқди у. Тутун, аланга...
Бирдан „торс“ ёрилди гумбурлаб қоя.
Овозлар водийдан учди баландга,
Қалбларда қувончлар эҳ бениҳоя!

Юксак қоялару тикка чўққилар —
Оша нур таралди бутун ўлкага;
Водийга харсанглар гурс-гурс йиқилар—
Нодонлик зулмати қулаб елкадан!

Лазар Силичи

(1922)

ПОЛЬ РОБСОНГА ТАБРИК ХАТ

„Заилийск Алатау тоғларида ёзги альпинистлик мавсуми тугади. Спортчилар ҳали мутлақо текширилмай ётган тоғ чўққиларига кўтарилдилар. „Локомотив“ жамиятининг альпинистлари топган чўққиларидан биринчисига машҳур негр куйчиси, отоқли прогрессив жамоат арбоби Поль Робсон номини бердилар.“

(Газетадан)

Сен ва менинг орам
нақадар йироқ!
Қудратли овозинг
аммо
яқинроқ!
Тинчлик жангчиларин
ҳар икки юртнинг
Мангу бирлаштирар —
буюк муҳаббат,
Дўстликка ғов солган
Уолл-стритни

Лаънатлар
 биздаги
 газабу нафрат.
 Муқаддас бир ишонч
 қўшади бизни:
 Озодлик, ҳақиқат қуёши
 бир кун
 Ватанингизда ҳам порлайди сизнинг
 Порлаб турганидек бизда шод, мамнун.
 Шу қуёш чиқишин
 қалбдан қутлаймиз,—
 Бутун ер курраси ёришар ундан!
 Сафарбар куйларинг ҳеч унутмаймиз,
 Қани
 кўришайлик,
 қўлинг бер бундай.
 Ўтли қўшиқларинг
 шоирга азиз, —
 Бизлар
 баҳрамандмиз
 зўр илҳомингдан.
 Совет чўққилари ичида
 тенгсиз
 Чўққи бор,
 улуғвор,
 сенинг номингда.
 Уруш ваҳимаси мутлақо тугаб,
 Орзиқиб кутилган айём келганда,
 Гўдаклар беташвиш
 бутун тун бўйи
 Ширин ухламоғин олддан билганда.
 Фашист қотиллари керосин қуйиб

Софдил инсонларни куйдирмаганда,
Куклукскланлар*

қирилиб-битиб,
Негрни жонидан туйдирмаганда,
Тинчлик,

фақат тинчлик

ҳукм сурганда,
Саодат ер юзин кезиб юрганда,—
Шунда бу чўққига чиқади куйчи.
Эй, Робсон,

куйларинг

янграр ўшанда

Тоғларда,

боғларда,

хулласи—қўйчи,

Жаранглар ўлкамда,

кўчам,

гўшамда...

Куйла,

куйинг, Робсон,

кенг қанот ёзиб,—

Чорлар бизларни ҳам

жангга,

зафарга!

Шундай куйлагинки,

ўтли овозинг

Ёндирсин банкирлар

уйин саҳарда...

Шундай куйлагинки,

куйинг гумбурлаб,

* АҚШдаги фашистик террор ташкилотининг аъзолари.

Менинг юртимда ҳам берсин акс-садо.
Шундай куйлагинки,
негрлар гурлаб
Қўзғолсин
эрк учун,
этиб жон фидо.
„Қўшиқ ҳамда шеър —
бомба ва байроқ,
Куйчининг овози
қалқитар синф!“ —
Деган шоир каби
жангга, зафарга —
Чорласин,
овозинг мағрур янграсин!

ИККИ БАЙРОҚ

Жимирлар

нур аксидан

бепоён денгиз,

Қирғоқда

зумраддай

порлар Стамбул;

Соҳиллар ёқалаб сузар „Шевченко“

Мағрур номи каби гўзал корабль.

Шоирлар куйлолмас Туркияда тинч

Уларнинг созини бўғиб ётади —

Чет эллик келгинди „Кэмл“ эрта-кеч,

Яна —

сигарасин зўрлаб сотади.

„Хайль!“ деб қичқиришса

кеча

Папенга,

Собиқ гитлерчи ҳам

„О-кэй!“ деб қўйди.

Чайқовчи-даллоллар тиржаяр нега?

Чунки

қоринлари

шу „иш“дан тўйди...

Босфорнинг зангори сувига

Ғоят —

Қоп-қора ва мудҳиш ташлаб бир соя,
Янки эсминечи ўтар бўғоздан,
Демак,

Кореяга

етади тезда...

Қаршимда сузмоқда иккита кема,
Иккови юк ортган,

устида ялов;

Бири албанларга элтар дон, ҳаёт,
Бири корейсларга офату олов.

Кўз олдимда

қолди:

иккита байроқ,

Иккиси икки дунё тимсоли мутлоқ.

Фатмир Гята

ПАРТИЗАН БЕНКО ҲАҚИДА ҚЎШИҚ

I

1

Ление тоғи ортига
Бош қўйди қуёш.

Шафақ ичра чўққилар
Мудрайди ювош.
Сўқмоқ йўлдан тушади
Бир тўда қизлар.
Елкасида кўзаси,
Булоқни кўзлар.

2

Тўпланишган йигитлар
Булоқ бошида.
Жўралари Бенко ҳам
Улар қошида,
Ундан сўрар дўстлари:
— Айт, қандай жонон
Сенга жуда ёқади,
Қалбингга ўт ёқади?

Бенко жавоб беради:
— Қулоқ солингиз,
Кўйлагига тўғноғич
Қадайди у қиз.
Билагида бор унинг
Қуш билакузук.
Булоқ ичра чўмилган
Юлдуздек нозик.

Сувлар эса оқади
Куй чалиб, қувноқ.
Шу ариқнинг бошида
Қайнар уч булоқ.
Шу сувлардан бир ичсанг
Ёришар дилинг:
Жуда маза қиласан
Ювсанг юз-қўлинг.

Ўтиб бўлмас булоққа,
Булоқ йўли берк.
Қизлар туриб бир чётда
Қулоқ солди тек:
„Ким экан орамизда
Бахтиёр ул қиз;
Булоқ ичра чўмилган
Гўё бир юлдуз“.

Лекин бирдан тўзишди
Мисоли каптар.
Бошларида ҳилпирар
Шоҳи рўмоллар.

Қиз кетидан югуриб,
 Етиб Бенко дер:
 — Тўхта, тўхта, Миннуши,
 Тўхта, қулоқ бер!
 Шошма! Қани кўзанини
 Бер, мен элтайини.
 Сени севаман! Сениз —
 Яшашим қийин.

Сувлар эса оқади
 Куй чалиб хандон.
 Шу сув каби юрак ҳам
 Тинч турмас бир он.

— Сени севаман, Бенко,—
 Жавоб берар қиз,—
 Вафодоринг бўлурман
 Ҳамиша, ҳар кез.

Руҳ беради чилдирма
 Бенко тўйига.
 Шўх йўрғалар оёқлар
 Унинг куйига.
 Йўқ бўлса ҳам столда
 Никоҳ асали,
 Йўқ бўлса ҳам бу юртда
 Озодлик ҳали,
 Йўқ бўлса ҳам бахт бизга
 Барибир ёниб,

Тонгга қадар ўйнадик
Қувониб — қониб.

II

1

Хазон бўлиб кенг боғлар
Гулин тўкмоқда.
Булбуллар куй бошламас,
Гуллар яшнамас.
Ўлка бўйлаб қора тун
Аста чўкмоқда...

2

Анов тоғда барг ёзмиш
Мағрур арғувон.
Партизанлар кўксида
Бир юлдузсимон
Гоҳ Иван-тоғ ортида,
Гоҳо Гур-тоғда
Ўқлар учиб, чақнайди
Кутмаган чоқда...

3

— Қани берчи, Минуши,
Патронташни тез!
Қани тикчи, Минуши,
Шапкамга юлдуз;
Милтиқни ол, Минуши,
Ва мойлаб бергин.

Партизанлар қошига
Кетаман бугун,

— Наҳотки, мени, Бенко,
Ташлаб кетасан?

Наҳотки, мени, Бенко,
Ўтга отасан?

Наҳот ўғлинг ўсади

Отасиз — якка...

Наҳот дарду фиғоним

Чиқар фалакка!

Жавоб берар шошмасдан

Шунда Бенко ҳам:

— Бил, сени севганимдан

Кетурман, эркам.

Ўғлимни севганимдан

Кетурман, эркам.

Юртим тутқун, шу учун

Кетурман эркам.

Иван-тоғдан ўқ сасин

Эшитган замон,

Эшикларни катта оч,

Чақиргин меҳмон,

Уйимизни тўлдирсин

Шодлик, саодат.

Билки, зафар бизга ёр,

Қайтурмиз, албат.

4

Боғу чаман сўлмоқда,

Тун, шамол йўқлар.

Ление тоғи ортида

Қуёш ҳам ухлар.

Ухлар эллар тоғларда,
Тун, шамол йўқлар.
Келар дарё шовқуни
Узоқ-узоқдан.
Баъзан қолар ўқ янграб
Девола-тоғдан.
Тоғда чироқ, қуйида —
Ухлаган қишлоқ.
Минушининг уйқуси
Келмайди бироқ.
Гар истасанг куйига
Солгин сен қулоқ:
„Агар совуқ экан тоғ,
Бўлай гулханинг.
Агар суви йўқ экан,
Бўлай булоғинг.
Юрагинга ўқ узса,
Кўксимни тутай,
Қонинг учун қон олиб,
Ўрнингга ўтай.
Ўғлимизнинг номи-ла
Ичаман қасам:
Ҳисоб эмас, душманнинг
Пойлаб юрагин,
Уч пул қилиб жаҳонда
Машъум тилагин
Бир ўқ бўлиб кўксига
Гар қадалмасам!“

5

Чаман сўлғун, боғ ўзин
Тўккан мевасин.

Бўм-бўш дала, қиримиз,
Инграр еримиз.
Лекин тоғлар ортида
Ўлжа ўқ билан
Босқинчини қийратар
Жасур партизан.

Қўрқди ўқ товушидан
Бир ёшлик гўдак.
Бўлди ҳатто эшикка
Қулф солдиргудак...
Қулоғига кирмаса
Ўқлар товуши.
Лекин эшикни ёпмай
Дерди Минуши:
— Қўрқма, ўғлим, қўрқма ҳеч,
Бўлмагин ҳайрон.
Отанг қайтар уйига
Тезда соғ, омон.
Кел, эшикни катта оч,
Боқ, ўғлим, бардам.
Опара, Загоридан...
Келмоқда одам.

Бенко бўлди ҳар жойда,
Жангда, курашда.
Бўрон кечди, тоғ ошди,
Тунади тошда.
Ўқлар ўтди ёнидан
Ғизиллаб, ёниб.
Тез кунларда, аҳтимол
Қайтади голиб!

Бенко чиқди чўққига,
 Боқди қишлоққа.
 Қушлар учар қанотин
 Қоқиб, ҳар ёққа.
 У жанг қилди мардона,
 Ўқ узди бардам.
 Улуғ партия учун,
 Она юрт учун.
 Дўсту ёри ёнида
 Эртаю кечин.

У жанг қилди яшаш-чун,
 Яшар кураш-чун.

Сувлар оқар шилдираб,
 Куй чалиб, ўйноқ.
 Сойлар эса кулади,
 Кулгуси қувноқ.
 Бенко ётар тош узра,
 Қилт этмай, бежон!
 Гуё сойдан сув ичар!
 Тўймасди ҳамон.
 Ҳа, Бенко ҳалок бўлди,
 Юрт яшасин деб,
 Тоғ бағрида майсалар,
 Гул яшнасин деб.
 Чилдирмалар янгрисин,
 Рақслар бўлсин деб.
 Ҳар хона-ю, кўнгилда
 Толе кулсин деб.

Куйлар оқсин, шон-шараф
Топсин деб меҳнат!

Минушининг севгани
Қайтмади фақат.

7.

Шу кун и отряд хўп жиддий эди,
Қаҳрамон қошида турди саф торид.
Марҳумнинг шаънига янградди салют
Устма-уст ўн икки марта ўқ отиб.
Партия жангчиси Бенко тоғларда
Жанг қилди фашист-ла ва бўлди ҳалок.
— Бенкога шараф!
— Бенко ҳеч ўлмади, у мангу ҳаёт! —
Деди тик Минуши дўстларга қараб.
Жавобин қаттиққўл тоғлик халқ айтди:
— Бенкога шараф!
Ухлаган қишлоқда эса тун бўйи
Минуши алласи янгради яна.
Сен унга қулоқ сол, у алла мана:

„Қуёш ботди тоғ ошиб,
Қўзим, ухлай қол.
Отанг жасур, мард эди,
Курашди ҳалол.
Отанг каби мард жангчи
Бўлурсан сен ҳам.
Яшасин деб бу улкам,
Ўз Албаниям, —
Ҳалок бўлди мард отанг.
Алла-ю, алла!“
Кеча ўтди, тонг отди,

Ёриди жаҳон,
Алла эса қишлоқда
Янграйди ҳамон.
— Ухла, қўзим, ботирчам,
Боқди тоғдан қуёш ҳам.

III

1

Боғлар чаман, яшнаган,
Сайрар булбуллар.
Иван-тоғдан қалдирғоч
Кўкка тўш урар.
Денгиз оша баҳорни
Келтирар еллар.
Баҳор пайтидир, баҳор!
Яшаргай ерлар!

2

Иван-тоғи чўққисидан ташласанг назар
Кум-кўк ўрмон орқасида мовий денгиз бор.
Албания қирғоғига — Дурресга сузар
Пароходлар денгиз узра мағрур, бахтиёр.
Лангарида ҳилпирайди қип-қизил байроқ,
Бағри тўла қимматли юк, хилма-хил номи.
Бунинг бари жонажони албан халқига.
Совет юрти халқларининг совға, инъоми.
Шарқдан учган еллар тегар денгиз ёлига,
Учқур қушдан суръати тез, жуда ҳам чаққон.
Тўсолмайди бу елларни чиқиб йўлига
На душманнинг заставаси,
на ўқ, на посбон,

На чегара!
Ўтиб аста Иван-тоғидан,
Кўм-кўк дала, кумуш сувлар, чаманзор ботдан,
Ҳар қишлоққа келтиради бу шамол баҳор.
Бу Россия шамолидир!
Нақадар дилдор!

3

Тўлиб оқар жўшқин сой,
Боши уч булоқ
Қуёш нуридан порлоқ,
Тиниқ, ярқироқ.
Қишлоқ уйғоқ, ухламас,
Қишлоқ кўйлайди,
Тонгдан туриб ҳур меҳнат
Завқин ўйлайди.
Иван-тоққа йўл олар
Меҳнат севар эл.
Унда ўйиб тоғ бағрин
Қазилар туннель.
Совға-салом элтади
Пойтахтга бу йўл.

Бенко отряд олдида
Борган ерида,
Янги излар ётқизди
Ишчи бригада.

Уруш изин йўқотар
Ботир халқ иши.
Бригадада боради
Бошлиқ Минуши.

Тугар шонли иш кунн,
 Қўшиқ барала.
 Қизлар ўйин тушади,
 Авжда доира.
 Оқшом чоғи дам олмоқ
 Қандайин яхши!
 Қулоқ солчи, сувларга,
 Гузал оқиши!
 Қулоқ солчи, баргларга:
 Баҳор ёзмиш сеп.
 Қулоқ солчи, Минуши
 Куйлар нима деб!
 „Давримизни куйлайман,
 Йўллар чароғон.
 Кураш билан олинган
 Эрким, бўл омон!
 Тинчлик, дўстлик, омонлик,
 Юртим куйлайман...
 Кремлдек жонажон
 Ерни ўйлайман...“
 Баҳор ели кезади
 Юрт бўйлаб бедор.
 Ҳар қишлоққа бахш этиб
 Мангу бир баҳор!
 Бу Россия шамоли,
 Россия шамоли!

1949 йил.

МУНДАРИЖА

ХАЛҚ ЭПИК ДОСТОНЛАРИ

Дьердь Элез Алня. <i>Ҳамид Фулом</i> таржимаси	5
Муёнинг кучи. <i>Фулом Шоди</i> таржимаси	12
Тяфанак қизи. <i>Мирмуҳсин</i> таржимаси	16
Скандербек ва Балабанпошшо. <i>Фулом Шоди</i> таржима.и . . .	26

ХІХ—ХХ АСР ШОИРЛАРИ

Иероним Д -Рада (1814—1903)

Милосао. <i>Ҳайриддин Салоҳ</i> таржимаси	33
Серафина. <i>Ҳайриддин Салоҳ</i> таржимаси	37

Кичик Гавриил-Дара (1826—1885)

Эртак. <i>Ҳайриддин Салоҳ</i> таржимаси	39
---	----

Васопошшо Шкодрани (1825—1892)

О, Албания! <i>Ёнғин Мирза</i> таржимаси	42
--	----

Тими Митко (1815—1889)

Ёрни соғиниб йиғладим. <i>Ёнғин Мирза</i> таржимаси	46
---	----

Наим Фрашери (1846—1900)

Шамчиноқ қўшиғи. <i>М. Бобоев</i> таржимаси	49
Булбул. <i>М. Бобоев</i> таржимаси	52

Гўзаллик ҳақида шеърлар:	
Топдим гўзалликин <i>М. Бобоев</i> таржимаси	55
Бир боқдинг, юлдузлар. <i>М. Бобоев</i> таржимаси	56
Ҳар бир нарасада. <i>М. Бобоев</i> таржимаси	57
Шам яшашни ўрганди. <i>М. Бобоев</i> таржимаси	58
Хурма, меванг менга. <i>М. Бобоев</i> таржимаси	59
Нақадар келишган. <i>М. Бобоев</i> таржимаси	60
Етар, ортиқ азоб <i>М. Бобоев</i> таржимаси	61
Ёз тугади <i>М. Бобоев</i> таржимаси	62

Андон Зако-Чаюпи (1866—1930)

Ватан. <i>Ёнғин Мирза</i> таржимаси	63
Албаниялик. <i>Ёнғин Мирза</i> таржимаси	64
Биз туғилган гулшан. <i>Ёнғин Мирза</i> таржимаси	67
Сеннинг хусниинг. <i>Ёнғин Мирза</i> таржимаси	68
Томчи томиб. <i>Ёнғин Мирза</i> таржимаси	69
Бир мактубдан. <i>Ёнғин Мирза</i> таржимаси	70

Филипп Широка (1859—1935)

Уч, қалдирғоч <i>Султон Акбарий</i> таржимаси	72
Бир грекофирга эпитафия. <i>Султон Акбарий</i> таржимаси	74

Людъ Гуракути (1879—1925)

Матонат. <i>Султон Акбарий</i> таржимаси	75
--	----

Михаль Грамено (1872—1931)

Эрк кўрашчисига оқ фотиҳа бериш. <i>Султон Акбарий</i> таржимаси	77
--	----

Ндре Мьеда (1866—1937)

Йўқолган ўғил. <i>Султон Акбарий</i> таржимаси	79
--	----

Мидьени (Милош Џьердь Никола) (1911—1938)

Баҳор севинчлари. <i>Эминжон Аббос</i> таржимаси	82
Хиргойи ашула. <i>Эминжон Аббос</i> таржимаси	84
Қашшоқлик поэмаси. <i>Эминжон Аббос</i> таржимаси	86

ХАЛҚ ДЕМОКРАТИК АЛБАН ПОЭЗИЯСИ

Камол Стафа (1921 - 1942)

Қўнғироқ қўшиғи. *Эминжон Аббос* таржимаси 93

Шефтет Мусарай (1914)

„Бали Комбетар“нинг қиссаси. *Султон Акбарий* таржимаси 95

Димитр Шутерики (1915)

Партия, сенга шон-шараф! *Эминжон Аббос* таржимаси . . 104

Алекс Чачи (1916)

Терек бўйида. *Ж. Жабборов* таржимаси 108

Кенуриос Николаос. *Ж. Жабборов* таржимаси 109

Коль Якова (1917)

Виг қаҳрамонлари. *Ж. Жабборов* таржимаси 111

Зини Сако (1912)

Комиссар. *М. Ўлмас* таржимаси 119

Андреа Варфи.

Партия ўғли. *Ю. Шомансуров* таржимаси 124

Нонда Булька

Бургутлар қояси. *М. Ўлмас* таржимаси 131

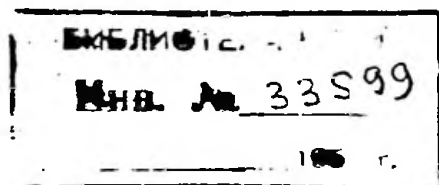
Лазар Силичи (1922)

Пол. Робсонга табрик хат. *М. Ўлмас* таржимаси 133

Икки байроқ. *М. Ўлмас* таржимаси 137

Фатмир Гята (1922)

Партизан Бенко ҳақида қўшиқ. *Шуҳрат* таржимаси 139

На Узбекском языке

АЛБАНСКАЯ ПОЭЗИЯ

Гослитиздат УзССР — 1959 — Ташкент

Редактор М. Улмас

Рассом Қ. Башаров

Бадий редактор Г. Остапенко

Техн. редактор С. Губайдуллин

Корректор М. Мирпулатов

*Теришга берилди 30/VII-1958. Ўсиш-
га рухсат этилди 6/II 1959. Қўго-
зи 70X108^{1/2}. Физик босмаг. л. 4,875
Шартли босма л. 6,68. Нашриёт л. 4,9
Тиражи 5000. Индекс — "м/а
ЎзССР Давлат бадий адабиёт Наш-
риёти, Тошкент, Навоий кўчаси 30,
Шартнома 253-57.
Баҳоси 4 с. 25 т.*

*ЎзССР Маданият министрлиги Ўз-
главиздатининг 1-босмаҳонаси. Тош-
кент. Ҳамза кўчаси 21. 1959. Заказ № 677*

4 с. 25 т.

Ўзадабийнашр